ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. XXXI. **1. Januariu.** **1870.**

(XLIII.)

Gramatistii si Ortografistii romani.

I.

Samuele Micu, si G. Sincaiu.

(Continuare dein Nr. XXX.)

In editiunea prima, dupa cele trei capete de mai in a-ante dein Partea I, numai decâtu se trece la Partea II: de Etymologia, seau insusi tractatulu de gramateca, in cap. I. tractandu despre articlu, in alu II despre nume seau declinatiune, si asia mai departe panà la capu XVII despre intreiectiuni, — si de aici la P. III seau syntaxe, tractanduo cu multu mai pre scurtu decâtu partea a' doua, in numai patru capete (p. 61—70).

Dupa acestea in forma de adausu, autoriulu erasi se intorce la unu obiectu, mai multu ortograficu si etimologicu, decâtu sintacticu: despre formarea vorbeloru romanesci, dein limb'a latina, cumu se se faca.

Obiectu si cestiune de mare interesu pentru cultur'a limbei romanesci, — deca se va poté tractá si deslegá in modu cuvenitu, asia câtu nece natur'a limbei romane se nu patia, nece aplicatiunea se nu fia monstruósa seau ridicula, prein cari numai s'ar' cutrierá scópulu, pentru care se face.

Limb'a romanesca, avendu in sene mai multe punte de diferentia catrà limb'a latina, ce nu se potu delaturá, precumu au si cele alalte limbe neo-latine, — si in stadiulu ei de acum'a avendu ea indigentia de multe spresiuni mai forà numeru, ce i lipsescu, pentru nenumerate idee vechie si noue, — se vede necesitata a le impromutá de unde-va, dar' si a le impromutá pre câtu se pote mai conformu cu natur'a sa.

Asta operatiune astadi se face in tote dîlele, precumu ne arata tote cartile, si tote diuaria-le, ce aparu mereu pre tota dîu'a intru una multîme spamentatoria, cari tote impromuta nenumerate spresiuni, care dein latin'a, care dein cele neo-latine, — precumu impromut'au antecesorii nostri, dein cea slavica, apoi greca, apoi turcesca, magiara, nemtiesca etc.

Numai câtu este intrebare, deca tote aceste spamentatorie impromutari, ce ne au cutrupitu limb'a, erau si conforme cu natur'a limbei romanesci.

In asemene pusetiune se aflau si cele alalte limbe neo-latine, in stadiulu primu alu culturei loru, candu s'au desteptatu, avendu necesitate de multe spresiuni noue pentru nõue-le idee, ce le lipseau panà atunci.

Numai câtu ele, dela inceputulu literaturei loru, impromutarile si-le au facutu numai de intru una funtana, — dein limb'a latina.

Este inse de insemnatu, cà in câtu pentru modulu, ce ele au urmatu in acestu obiectu, urmarea lui este destulu de batutoria la ochi, si in mare parte chiaru in contr'a naturei loru.

Ele tote, seau mai adeveratu literatorii loru, adoptara vorbele noue latine, de cari aveau lipsa, forà nece una alta scaimbare de câtu in terminatiune, mai alesu in derivate, — asia câtu forte adese ori form'a derivatului, impromutatu dein limb'a latina, contrasteza cu form'a originalelui precumu se aflá in limba, fiendu cà form'a originalelui, precumu se afla in limba, diferesce de form'a lui dupà cumu se afla in limb'a latina.

Esemplele voru ilustrá lucrulu mai chiaru.

Asia la italiani: chiesa originale, si ecclesiastico derivatu; — chiesa in forma vechia italiana, in locu de ecclesia in forma latina; — er' ecclesiastico derivatu, nu dein vorb'a italiana chiesa, ci dela vorb'a latina ecclesia.

Asiá la francesi: choir si echoir, forme vechie francesci, in locu de cadere si excidere vorbe latinesci; — er' derivatele loru: cas, nu dein vorb'a francesca, ci dein cea latina casus, si casuel dein casualis etc.

Totu asia se urmeza si in cele alalte limbe neolatine: spanica, provinciale etc., cu esemple nenumerate.

Caus'a e, cà literatii acestoru natiuni, vediendu-se asia dîcundu intru imposibilitatea, de asi formá derivatele necesaria dein vorbele, ce le aflau in limba cu forma vechia, erau costrinsi a le luá dein limb'a latina cu formele acesteia, forà de a le mai scaimbá dupa formele proprie limbei loru, afora de terminatiune, — fiendu cà in form'a latina mai liusioru si mai curundu se poteau intielege, er' dupa formele proprie limbei, nu numai se poteau mai a nevolia intielege, ci erá tema, cà cu atari forme schimosite se voru face si de risu in a-antea publicului loru.

Dar' une oria, chiaru si voliendu a formá derivatele dupa formele proprie si dein vorbele usitate la eli, nu le ar' fi succesu; de esemplu: dein chiesa, cumu ar' fí potutu formá italianulu unu derivatu, care se respundia celui latinu: ecclesiasticus? de nu: chiesasteco, — si er' francesulu dein choir, care in pronuncia suna ca la noi moap, cumu ar' fí potutu formá unu derivatu respundietoriu latinului casus, de nu chu? pentru cà chas inca ar' fí dela latinulu casus.

Dupa aceste premisa, se ne intorcemu pucinelu si la limb'a si literatii nostri, se vedemu, ce metodu au metode au urmatu, si urmeza panà in dîu'a de astadi, in acestu obiectu.

Se vedemu inse, de ce parere au fostu celi mai vechi: Sam. Micu si G. Sincaiu, si apoi ne vomu continuá oserbatiunile nostre.

a) Editiunea dein 1780 (p. 71 seqq.)

APPENDIX.

De formandis Daco-Romanis Vocibus a Latinis.

§. 9. In prima hujus opellae parte tanta diximus de Orthographia Linguae Daco-Romanae, quanta sufficerent, ut non solum recte pronuntiandi, recteque scribendi regulam, verum et voces rite formandi normam inde percipere possis. Hoc non obstante e re fore existimamus, ut ea, quae ibidem paucis complexi fuimus, hic fusius explicemus tradamusque certam, quantum fieri poterit, voces Daco-Romanas a Latinis formandi regulam. Qua ex re illud emolumenti capiemus, ut et nos farragini Vocabulorum, quae caeteroquin exscribere deberemus, parcere, et tu Lector! eadem longe facilius addiscere possis. Sit itaque Regula —

I. Nomina primae Declinationis Latinorum desinentia in A, fiunt Daco-Romana dum pronuntiantur secundum datas in prima parte a nobis regulas, nec ultimum A accentu notatur. e. g. Lana, lana. Luna, luna. Porta, porta. Palma, palma. Petra, petra. Unda, unda. Besica, vesica. Limba, lingua. Ripa, ripa etc.

Sic fiunt etiam desinentia in IA. v. g. Filia, filia. Sodomia, sodomia. Camisia, camisia. Scientia, scientia. Benevolientia, benevolentia etc.

II. Nomina Masculina, et Neutra desinentia in Us, nec non desinentia in Um, U, et Ut, fiunt Daco-Romana amittendo Us, Um, U, et

ADAUSU.

Despre formarea vorbeloru romanesci dein latine.

§. 9. In partea antania a' acestei opere atâtea amu dîsu despre ortografi'a limbei romane, câtu ar' fí de ajunsu, nu numai se poti intielege de acì modulu de a pronunciá si scrie bene, ci si de a formá cuventele cumu se cuvene. Cu tote astea, credemu a fí de folosu, cá cele ce acolo le amu dîsu pre scurtu, aici se le esplicàmu mai pre largu, si se dàmu una regula certa, pre câtu se pote, de a formá cuvente romanesci dein cele latine. Dein care vomu avé acelu folosu, cà si noi vomu poté crutiá multîmea vorbeloru, ce amu cautá de almentrea se le scriemu acì, si tu, lectoriu bune, se poti mai pre liusioru a le invetiá. Fia dar' regul'a —

I. Numele de declinatiunea prima a' latiniloru terminate in A, romanesci se facu pronunciandule dupa regulele date de noi in partea antania, si neinsemnandu pre A cu nece unu accentu, pr. Lana, lana. Luna, luna. Porta, porta. Palma, palma. Petra, petra. Unda, unda. Vesica, besica. Lingua, limba. Ripa, ripa etc.

Asia se facu si cele terminate in ia, pr. Filia, filia. Sodomia, sodomia. Camisia, camisia. Scientia, scientia. Benevolentia, benevolientia etc.

II. Numele masculine si neutre terminate in us, si cele in um, u, si ut, se facu romanesci lapedandu pre us, um, u, sî ut, si tienendu

Ut, et servando pronunciationem a nobis in prima parte praescriptam. e. g. Domn, dominus. Lác, lacus. Sácc, saccus. Pect, pectus. Nás, nasus. Náp, napus. Fruct, fructus. Respons, responsum. Lut, lutum. Plumb, plumbum. Pom, pomum. Cap, caput. Corn, cornu. Gel', gelu etc.

Excipe Latus Substantivum, et Genu, quorum primum format Lature, secundum Genuncle.

III. Foeminea tertiae Declinationis desinentia in Us fiunt Daco-Romana dum ponuntur in Ablativo singulari, quartae vero Foeminea desinentia in Us, mutando Us in A. e. g. Virtute, virtus. Sierbitute, servitus. Mana, manus etc.

Excipe Foeminea tertiae desinentia in Us, si in Genitivo singulari exeant in Dis. Haec enim E Ablativi mutant in A, dum fiunt Daco-Romana. e. g. Láuda, laus. Fráuda, fraus. Frondia, frons, frondis.

IV. Nomina secundae Declinationis desinentia in ius, fiunt Daco-Romania mutando Us in E, et exeuntia in Eus amittendo S. e. g. Rádie, radius. Georgie, Georgius. Dieu, Deus. Málleu, vel Máliu, malleus. Reu, reus, vel malus etc.

Ast Filius format Filiu.

V. Nomina tertiae Declinationis desinentia in TIO, fiunt Daco-Romana, posita in Ablativo Singulari, et mutato T in C. e. g. Tecione, titio. Rogacione, rogatio. Inclinacione, inclinatio.

VI. Voces omnes desinentes in Io, Eo, et O non purum fiunt Daco-Romana amittendo has easdem syllabas, vel vocales. e. g. Aud, audio. Dorm, dormio. Ment, mentior. Tác, taceo. Sied, sedeo. Ved, video. Pon, pono. Son, sono. Hom, homo etc.

Excipe Verba Monosyllaba, item bisyllaba in Io. Horum *) enim prima fiunt Daco-Romana mutando O in Au, et secunda vertendo O in U. e. g. Stáu, sto. Dáu, do. Sciu, scio. Fiu, fio etc.

Mollio quoque format Moliu.

VII. Nomina tertiae Declinationis exeuntia in alias Consonantes praeter Us, et Ut, de quibus jam diximus, item Nomina quintae Declinationis Latinorum fiunt Daco-Romana, si ponantur in Ablativo Singulari. e. g. Sol'e, sol. Oue, ovis.

pronunciarea prescrisa de noi in partea antania, pr. Dominus, domn. Lacus, lác. Saccus, sác. Pectus, pect. Nasus, nás. Napus, náp. Fructus, fruct. Responsum, respons. Lutum, lut. Plumbum, plumb. Pomum, pom. Caput, cáp. Cornu, corn. Gelu, gel' etc.

Lià afora Latus sustantivu, si Genu, dein cari celu de antaniu face lature, er' alu doilea Genuncle.

III. Femininele de a' III. declinatiune terminate in us, se facu romanesci punendule in ablativulu singulare, — er' femininele de a' IV. terminate in us, mutandu pre us in A, pr. Virtus, virtute. Servitus, sierbitute. Manus mana etc.

Lià afora femininele de a III. terminate in us, deca in genetivulu sing. esu in dis, fiendu cà acestea muta pre E dein ablativu in A, facundule romanesci, pr. Laus, lauda. Fraus, frauda. Frons-dis, frondia.

IV. Numele de a' II. declinatiune terminate in ius, romanesci se facu mutandu pre us in E, er' cele terminate in eus lapedandu pre S, pr. Radius, radie. Georgius, Georgie. Deus, dieu. Malleus, málleu seau máliu. Reus, reu etc.

Inse Filius face filiu.

V. Numele de a' III. declinatiune terminate in tio, romanesci se facu, punendule in ablativulu sing. si mutandu pre T in C. pr. Titio, teciune. Rogatio, rogaciune. Inclinatio, inclinaciune.

VI. Tote vorbele terminate in io, eo, si O nu-curatu, romanesci se facu lapedandu aceste-si silabe seau vocali, pr. Audio, aud. Dormio, dorm. Mentior, ment. Taceo, tác. Sedeo, sied. Video, ved. Pono, pon. Sono, son. Homo, hom etc.

Lià afora verbele de una silaba, si cele de doue terminate in io, fiendu cà cele de antaniu se facu romanesci mutandu pre O in au, er' cele de a' doua mutandu pre O in U, pr. Sto, stáu. Do, dáu. Scio, sciu. Fio, fiu etc.

Er' mollio face moliu.

VII. Numele de a' III. declinatiune terminate in alte consunanti, afora de us si ut, de cari amu dîsu mai susu, — si numele de declinatiunea V. a' latiniloru, se facu romanesci, punendule in ablativulu singulare, pr. Sol, sol'e. Ovis, oue.

*) In originale: Harum.

Lente, lens, lentis. Ferbente, fervens. Berbece, vervex. Pulbere, pulvis. Cetáte, civitas. Bonetate, bonitas. Gláçie, glacies. Fáçie, facies etc.

Excipe desinentia in R, quae fiunt Daco-Romana accipiendo Accentum gravem in ultima syllaba. e. g. Pipèr, piper. Facatòr, factor. Legatòr, ligator etc.

Imperator tamen format Imperát.

Dies etiam format Dì. Serpens, Sierpe. Bos, Bou. Vertex, Vêrv. Culmen, Culme. Judex, Jude.

§ 10. Hae sunt regulae, quae observari debent, ut e Latinis Daco-Romanas voces formare possis. Hae nihilominus haud sufficiunt, necessarium namque adhuc est, ut et litteras aliquas in alias vertas, posteaquam secundum datas jam regulas e Latinis vocibus Daco-Romanas feceris. Idcirco sequentia observato:

I. L simplex, quod apud Latinos inter duas Vocales, aut Diphthongos positum fuit, apud Daco-Romanos notatur Spiritu aspro (sic), atque ut R pronunciatur. v. g. Sal Ablativum habet Sale, et Daco-Romana vox fit Sál'e. Sol, Sol'e. Palus, Pál'. Populus, Popòl'.

II. B, quod apud Latinos stat inter duas Vocales, apud nos mutatur in V, e. g. Habere, nos dicimus: Hávere.

III. V, quod fuit inter duas Vocales positum apud Latinos, apud nos mutatur in U. e. g. Vivus, non dico juxta secundam regulam precedentis §. Viv; sed Viu.

IV. X Latinum apud nos mutatur in S. e. g. Allesándr, Alexander. Esire, exire. Tiesere, texere.

V. D. L. S. et T. posita ante E initio vocum saepe assumunt immediate post se unum I. e. g. Dieu, Deus. Liepure, lepus. Sied, sedeo. Tien, teneo.

VI. V, quod in vocibus Latinis stat immediate ante, vel post Consonantem aliquam, apud nos Daco-Romanos plerumque mutatur in B. e. g. Pulbere, pulvis. Berbece, vervex. Sbol', avolo etc.

Quando adhuc mutatur V in B, et vicissim, item reliquae Litterae in alias, facilius ex usu percipies.

Lens-tis, lente. Fervens, ferbente. Vervex, berbece. Pulvis, pulbere. Civitas, cetáte. Glacies, glaçie. Facies, façie etc.

Lià afora cele terminate in R, cari se facu romanesci luandu accentulu greu pre silab'a ultima, pr. Piper, pipèr. Factor, facatòr. Ligator, legatòr etc.

Ci Imperator face Imperát.

Er' dies face dì. Serpens, sierpe. Bos, bou. Vertex, vêrv. Culmen, culme. Judex, jude.

§ 10. Aceste suntu regulele, ce suntu a se urmá, cá se poti formá dein latine vorbe romanesci. Inse ele nu suntu de ajunsu, fiendu cà e de lipsa, se mai muti si alte litere intru altele, dupa ce ai formatu dupa regulele panà acì date cuvente romanesci dein latinesci. De acea este a se mai oserbá:

I. Cà L simplu, care la latini e pusu intre doue vocali seau diftongi, la romani se semneza cu spiritu aspru, si se pronuncia cá R, pr. Sal are ablativulu Sale, er' romanesce se face sál'e. Sol, sol'e. Palus, pal'. Populus, popòl.

II. B, care la latini e intre doue vocali, la noi se muta in V, pr. Habere, la noi Hávere.

III. V, care la latini a fostu intre doue vocali, la noi se muta in U, pr. Vivus, nu dîcemu dupà a' dou'a regula dein §. de mai susu: Viv, ci viu.

IV. X latinu la noi se muta in S, pr. Allesándr dela Alexander, Esire dela exire. Tiesere dela texere.

V. D, L, S, si T in a-ante de E la inceputulu cuventului, adese ori lieau unu I in data dupa sene, pr. Deus, dieu. Lepus, liepure. Sedeo, sied. Teneo, tien.

VI. V, care in vorbele latine se afla nemediatu in a-ante seau dupa alta consunante, la noi romanii se muta mai totu de un'a in B, pr. Pulvis, pulbere. Vervex, berbece. Avolo, sbol' etc.

Candu se mai muta V in B, si in apoi, seau alte litere intru altele, mai liusioru se pote scí dein usu.

In loculu acestei apendici, G. Sincaiu in ed. II, in a-ante de a trece dein Partea I. la a' II. si a III. etimologica-sintactica, a mai adausu la partea I unu capu, care lipsesce in editiunea de 1780, precumu urmeza.

b) Editiunea dein 1805 (p. 13 seqq.)

CAPUT IV.

De formandis Daco-Romanis Vocibus ex Latinis.

§ 1. Voces Latinas sic corrumpe, ut fiant Daco-Romanae, sive Valachicae:

I. E Nominibus Masculini, vel Neutri Generis desinentibus in us, um, u, et ut, cujuscunque Declinationis fuerint, omitte dictas terminationes, et erunt Valachica; v. g. Nasus, nás; Lacus, lác; Arcus, árc; Tempus, têmp; Lutum, lut; Cornu, corn; Caput, cáp.

Excipe: Latus, lateris, lature. Granum, grâu. Genu, genunche. Lepus, iepore. Frigus, frigure, vel frig.

II. Foeminina in us desinentia, si sint tertiae Declinationis, pone ad Ablativum singularem, ut Virtus, vîrtute; si quartae, muta us in a, ut Manus, mâna.

Excipe Nomina tertiae Declinationis in us desinentia, si forment Genitivum in dis, quia mutant ultimum e ex Ablativo singulari in a, ut Laus, láuda.

III. Nomina secundae Declinationis desinentia in ius, si sint propria, mutant us in e, ut Athanasius, Athanasie. Gregorius, Grigorie. Si sint Appellativa, omittunt ius ut Socius, soç.

IV. E Nominibus secundae Declinationis desinentibus in eus omitte s, ut Reus, reu. Dominus Deus, Dumnezeu.

V. E Verbis omitte terminationes o, eo, io, ior, et or, et erunt Valachica, v. g Laudo, láud. Taceo, tác. Colligo, culég. Audio, áud. Mentior, mint. Me miror, me mir.

Excipe a) Monosyllaba, quia mutant o in au, ut do dau, sto stau.

b) Disyllaba in io desinentia, quia mutant o in u, ut fio, fiu. Item provenientia a flo, ut sufflo sufflu, inflo influ.

VI. Nomina primae Declinationis relinque in Nominativo singulari, sed ultimum a non notes alio accentu, ut Luna, luna. Farina, farina. Sarcina, sarcina.

VII. Nomina tertiae, et quintae Declinationis

CAPU IV.

Despre formarea vorbeloru romanesci dein latine.

§. 1. Vorbele latine, cá se se faca romanesci, strica-le asia:

I. Dein numele masculine seau neutre, terminate in us, um, u, ut, ori de care declinatiune se fia, lápeda aceste terminatiuni, si voru fí romanesci, cá Nasus, nás; Lacus, lác; Arcus, árc; Tempus, têmp; Lutum, lut; Cornu, corn; Caput, cáp.

Lià afora: Latus-ris, láture. Granum, grâu. Genu, genunche. Lepus, iepore. Frigus, frigure seau frig.

II. Femininele terminate in us, de suntu de a' III. declinatiune, pune-le in ablativulu singulare, cá Virtus, vîrtute; er' de-su de a' IV, muta us in A, cá Manus, mâna.

Lià afora numele de a' III. declinatiune terminate in us, deca formeza genetivulu in dis, fiendu cà muta pre E de pre urma dein ablat. sing. in A, cá Laus, láuda.

III. Numele de a' II. declinatiune terminate in ius, de suntu propria, muta pre us in E, cá Athanasius, Athanasie. Gregorius, Grigorie. Er' de-su apelative, lapeda pre ius, cá Socius soç.

IV. Dein numele de a' II. declinatiune terminate in eus, lápeda pre S, cá Reus, reu. Dominus Deus, Dumnezeu.

V. Dein verbe lápeda terminatiunile o, eo, io, ior, si or, si voru fí romanesci, cá Laudo, láud. Taceo, tác. Colligo, culégu. Audio, áuz. Mentior, mint. Me miror, me mir.

Lià afora a) Cele de una silaba, càci muta pre o in au, cá do dau, sto stau.

b) Cele de doue silabe terminate in io, cà-ci muta pre o in u, cá fio, fiu. Asia si cele dein fló, cá sufflo sufflu, inflo influ.

VI. Numele de I. declinatiune, le lasa in numinativulu singul., dar' pre A dein urma se nulu semnezi cu vre-unu accentu, cá Luna, luna. Farina, farina. Sarcina, sarcina.

VII. Numele de declinatiunea III. si V., pu-

pone ad Ablativum singularem, et quidem in quintae Declinationis nominibus e muta in i, in tertiae vero Declinationis nominibus, quorum Ablatîvus exit in tione, t muta in c, ut Sanitas, sânitate. Facies, fátie. Rogatio, rugaciune. Titio, teciune.

Excipe: Serpens, siérpe. Bos, bou. Leo, leu. Vertex, vêrv. Culmen, culme. Judex, jude. Dies, zi.

VIII. Nomina tertiae Declinationis in r desinentia assumunt Diphthongum iu ad Nominativum singularem, et prolongant penultimam, ut Ligator, legatoriu. Piper, piperiu.

Excipe: Imperator, Imperát.

IX. A, quod in vocibus latinis stat ante mb, mp, et n simplex, assumit accentum circumflexum, v. gr. ambae, âmbe; campus, câmp; lana, lâna.

Excipe voces a Latinis non provenientes, et Substantivum lancea, lánce.

X. CL mutatur in chi, ut clarus, chiár, et ct in pt, ut pectus, pept.

XI. DI ante e positum mutatur in Z, ut radius, Voc. radie, ráze.

XII. E sic corrumpitur ex vocibus latinis in valachicas, observatis semper prioribus regulis:

A. Ante terminationem nd, nt, et n simplex assumit accentum circumflexum, ut colligendo, culegênd, cooperimentum, coperemênt, fenum, fên.

B. Si post dictas terminationes in eadem voce sequatur e, mutatur in i, ut bene, bine; dens, Abl. dente, dinte; lens, lente, linte; verbum, cuvênt, Voc. o verbum! o cuvinte!

C. Si vero praeter dictas consonantes nd, nt, et n simplex aliae sequantur post e consonantes, et has illico excipiat alterum e, vel â, vel a, tum primum assumit acutum, v. g. lex, lege, lége; ligo, liga, léga; petra, pétra.

Excipe Nomina propria, ut o Petre! et Substantivum venenum, venin.

XIII. GL mutatur in ghi, ut glacies, ghiátie; gn vero in mn, ut pugnus, pumn, lignum, lemn.

XIV. I ante mp, et n simplex initio vocum assumit accentum circumflexum, ut Imperator, Imperat, intra, întra.

XV. L simplex inter duas vocales positum mutatur in r, ut Angelus, Ânger. Sal, Abl. sale, sáre.

nele in ablat. sing.; si in cele de a' V. declinatiune muta pre E in I, er' in cele de a' III., cari formeza ablativulu in tione, muta pre T in C, cá Sanitas, sànitate. Facies, fátie. Rogatio, rugaciune. Titio, teciune.

Lià afora: Serpens, sierpe. Bos, bou. Leo, leu. Vertex, vêrv. Culmen, culme. Judex, jude. Dies, zi.

VIII. Numele de a' III. declinatiune, terminate in R, lieau lenga numinativulu sing. diftongulu iu, si prelungescu silab'a dein urma, cá Ligator, legatoriu. Piper, piperiu.

Lià afora: Imperator, Imperát.

IX. A in vorbele latine, standu in a-ante de mb, mp, si n simplu, lià asuprasi accentulu cercuflesu, cá ambae, âmbe; campus, câmp; lana, lâna.

Lià afora vorbele ce nu-su latinesci, si sustantivulu lancea, lánce.

X. CL se muta in chi, cá clarus, chiár; si CT in PT, cá pectus, pept.

XI. DI in a-ante de E, se muta in Z, cá radius, voc. radie, ráze.

XII. E dein vorbele latine asia se strica in cele romanesci, oserbandu si regule de mai susu:

A. In a-antea terminatiunei nd, nt, si n simplu, lià asuprasi accentulu cercuflesu, cá colligendo, culegênd; cooperimentum, coperemênt. fenum, fên.

B. Deca dupa dîsele terminatiuni in aceeasi vorba urmeza E, se muta in I, cá bene, bine; dens, abl. dente, dinte; lens-te, linte; verbum, cuvênt, voc. o verbum! o cuvinte!

C. Er' deca, afora de dîse-le consunanti nd, nt si n simplu, alte consunanti urmeza dupa E, si dupa acestea numai decâtu urmeza altu E seau A, atunci celu dein a-ante lià accentulu acutu, cá lex, lege, lége; ligo, liga, léga; petra, pétra.

Lià afora numele propria, cá o Petre! si sustantivulu venenum, venin.

XIII. GL se muta in ghi, cá glacies, ghiátie; er' GN in mn, cá pugnus, pumn; lignum, lemn.

XIV. I in a-ante de mp, si n simplu, la inceputulu vorbeloru lià accentulu cercuflesu, cá Imperator, împerát; intra, întra.

XV. L simplu intre doue vocali, se muta in R, cá Angelus, ânger. Sal, ablat. sale, sáre.

Excipe supina verborum, atque ab his derivata, ut humiliatus, umilit.

Syllaba vero li in nominibus ante vocalem posita mutatur in i, ut malium, mai; mulier, muliere, muiére.

XVI. De vocali o sequentia notato:

A. Si stet in vocibus latinis ante mb, mp, et n simplex, mutatur in vocibus valachicis in u, v. g. Bombacum, bumbác; comparo, cumpar; bonus, bun; longus, lung; sono, sun.

Excipe nomina propria.

B. Posita ante alias praeter jam dictas consonantes, si in subsequenti syllaba reperiatur a vel e, assumit post se unum a, ut mola, moara; porta, poarta; sol, sole, soare; sors, sorte, soarte.

XVII. S ante i mutatur in ſ longum, aut in sh, ut resina, reſina; sc vero latinum, quod stat ante e et i, mutatur in ſt, ut crescere, créstere; scio, ſtiu; scientia, ſtiintia.

XVIII. V inter duas vocales positum mutatur in u, ut vivus, viu; post consonantem positum mutatur in b, ut pulvis, pulvere, pulbere; vervex, vervece, berbéce.

XIX. Voces latinas, quae incipiunt a de, le, se, et te, ita consideres velim, ac si inciperent a die, lie, sie, et tie, quo facto, eas lege, et scribe juxta regulas scribendi, et corrumpendi jam datas, v. g. Deus scribe Dieus, ex quo juxta corrumpendi Regulam IV. omitte s, juxta XI. Di verte in Z, et erit Zeu. Lepus, lepore, liepore, juxta XV. iepore. Sedeo, siedeo, juxta V. et XVII. ſed. Teneo, tieneo, jüxta V. et XII. tiên.

XX. Reliquos linguam latinam in valachicam corrumpendi modos, praesertim verborum corruptionem, indigitabo per decursum operis, ubicunque occasio semet praebuerit.

Lià afora supine-le verbeloru, si derivatele loru, cá humiliatus, umilit.

Er' silab'a li pusa in a-ante de vocale in nume se muta in I, cá malium, mai; mulier, muiére.

XVI. Despre vocalea O, insemneza-ti urmatoria-le:

A. De se afla in a-ante de mb, mp, si n simplu in vorbe latine, in vorbele romanesci se muta in U, cá Bombacum, bumbác; comparo, cumpar; bonus, bun; longus, lung; sono, sun.

Lià afora numele propria.

B. Aflanduse in a-antea altoru consunanti, afora de cele dîse, deca in silab'a urmatoria se afla A seau E, lià dupa sene unu A, cá mola, moara; porta, poarta; sol, sole, soare; sors, sorte, soarte.

XVII. S in a-ante de I. se muta in ſ lungu, seau sh, cá resina, reſina; er' sc latinescu, dein a-antea lui E si I, se muta in ſt, cá crescere, créſtere; scio, ſtiu; scientia, ſtiintia.

XVIII. V intre doue vocali se muta in U, cá vivus, viu; er' dupa consunanti se muta in B, cá pulvis-re, pulbere; vervex, vervece, berbéce.

XIX. Vorbele latine, cari incepu cu de, le, se, si te, suntu a se considerá, cá si cumu aru incepe cu die, lie, sie, si tie, prein urmare venu ase pronunciá si scrie dupa regulele de scrisu si de stricare de mai susu, cá deus, scrie dieus, dein care dupa regul'a IV. lápeda pre S, er' dupa a' XI.. muta pre di in Z, si va fí zeu. Lepus, liepore, dupa regul'a XV. iepore. Sedeo, siedeo, dupa a' V. si XVII. ſed. Teneo, tieneo, dupa V. si XII. tiên.

XX. Cele alalte modure de a stricá limb'a latina in cea romanesca, alesu stricarea verbeloru, se voru aratá in decursulu opului, ori unde mi-se va dá ocasiune.

Dein acestea se cunosce, cumu cà de una parte eli amendoi mai multu au tractatu acì, despre modulu cumu suntu formate cuventele romanesci dein cele latine, de câtu cumu se se formeze alte cuvente noue romanesci dein asta limba, — er' de alt'a, cà S. Micu si G. Sincaiu in editiunea prima mai multu urmeza principiulu ètimologicu, er' G. Sincaiu in edit. II. mai multu se apropia de celu foneticu.

Dupa editiunea prima vorbele romanesci au una forma mai aprope de ale limbei latine, er' dupa editiunea II, mai departata.

De in care potemu conclude, cà eli si pentru cuventele noue totu asemene metodu voru se se urmeze, cu tote cà eli prea pucine cuvente noua aducu de esemple, pr. sierbitute, frauda, — mai multe inse in Vocávullár (ed. 1. p. 76 seqq., ed. 2. p. 87 seqq.), pr. fardedieu, peniten-

tie si penitentia, profundu, selba, vult, candelabr, unicoru, grue, etc.

Dar' de ací se vede si ce a intielesu G. Sincaiu vorbindu de coruptiune, cumu am oserbatu si cu alta ocasiune. Numai câtu elu se pare à fí crediutu, cà tote diferentie-le, ce se vedu astadi in vorbele romanesci de catrà cele latine, suntu tote coruptiuni mai tardîe si mai dein coce; in care respectu, parerea nostra se pote vedé in Principia-le nostre la paginele 17 seqq., la cari ne provocàmu.

In câtu pentru asta parere a' lui G. Sincaiu, carea pote a fostu si este si astadi a' mai multor'a, caus'a se pare a fí, cà eli credeau seau si credu, cà numai limb'a latina clasica erá in usu la romanii vechi, er' nu si dialecte vulgari, cari inse pre atunci pote cà nece nu difereau asia multu de limb'a latina, cá cele mai tardîe, si de acea si limb'a latina prea bine erá intielesa de toti si numai dein usu si forà gramateca. Er' diferentie-le, de si pre seculi ce mergeau totu mai cresceau, asia câtu in urma celi ce vorbeau dialecte vulgari, nu mai intielegeau limb'a latina, nece poteau se o mai intielega, cà ce incetase dein usulu de tote dîlele, — ele inse, diferentie-le, intre limb'a latina si dialectele vulgari, esisteau si pre tempulu clasitatei latine, inca dein celi mai vechi seculi, cumu amu aretatu si demustratu pre largu la loculu mai susu citatu.

P. Maioru inse, precumu se scie dein Dialogulu lui intre mosiu si nepotu, erá cu totulu de alta parere, contraria parerei lui G. Sincaiu. Elu credea, nu numai cà erau in usu si alte dialecte vulgari pre lenga limb'a latina, chiaru si in Rom'a, dar' si cà diferenti'a dialectului vulgariu de pre tempulu lui Juliu Cesare atâtu erá de pucina de catrà limb'a romanesca a' nostra, câtu a cutezadu a dîce, cà elu a vorbitu chiaru romanesce càtra soldatii sei.

Extrema sé tangunt!

Remane, se mai atingemu doua casure memorabili in acestu respectu, unulu dein Romani'a, altulu dela noi dein Transilvani'a.

Casulu antaniu se referesce la acea trista epoca, pre candu romanii in urm'a fanariotismului mai uitase a scrie romanesce, er' celi ce mai scrieau nu mai tieneau nece unu cumpatu in adoptarea vorbeloru, formeloru si constructiunei dein limbele straine grecesci, turcesci, muscalesci, si in urma franciusesci, si deca care-va mai luá vorbe si de in limb'a latina, eli le scrieau forà nece una regula si metodu, ci chiaru numai dupa capriciu, ceea ce si astadi se mai oserbeza pre ici pre colea.

De acesta epoca trista se tiene si unulu de in celi mai celebri si mai meritati scrietori ai Romaniei, pre care cu dorere cauta selu amentimu: J. Vacarescu celu betranu in gramatec'a sa. Estrasa-le, ce vomu dá deintru insa la ordinea sa, va demustrá si justificá pre deplenu opiniunea nostra.

Alu doilea casu, inceputu cu ceva mai in a-ante, de candu romanii transilvani incepura a invetiá limb'a latina, mai multu in scole unguresci, nu numai fù totu atâtu de fatale pentru limb'a romanesca de atunci, ci erá totu de una data si ridiculu.

Eli candu scrieau romanesce, cu tote cà mai bucurosu scrieau latinesce, inca bene si fromosu, nu numai cà luau multe cuvente dein limb'a latina, chiaru si forà necesitate, dar' ce e mai multu, eli le luau in tota originalitatea loru ce o au in limb'a latina cu terminatiuni cu totu, pr. misteriumu-lu, consistoriumu-lui etc. parte le scrieau dupa pronunci'a unguresca, dupa cumu le invetiase dela unguri, pr. computusiu, circulusiu, proprietasiu etc., seau cu pucina inflesiune, inse totu dupa stilulu unguresсu, pr. notaresiu, vicaresiu etc.; er' mai alesu in verbe, ungurismulu si-facea de capu, in scrisu si in vorbire, cá alegaluescu, formaluescu etc., fiendu cà dein scole invetiamu a declinaluí, conjugaluí, comparaluí etc.

Acesta epoca a duratu panà aprope de a. 1848, si archivulu Blasiului, si cartile tiparite totu acì, alesu teologice, gemu de aceste defiguratiuni gretiose si ridicule, de cari abia a potutu scapá generatiunea mai tenera, atâtu de inradecinatu erá acestu barbarismu intru toti romanii de dein coce, cari scieau latinesce.

Esceptiuni onorabili inse au fostu si pre atunci, si scriptele lui S. Micu, G. Sincai, si P. Maioru suntu mai de totu scutite de aceli barbarismi rusinatori.

In diu'a de astadi, idee-le inca suntu imparechiate, si literatii nostri suntu impartîti in doua castre, forte destinte dupa doue principia oposite.

Un'a din ele, voru a reduce la form'a primitiva latina tote cuventele romanesci, si a sterge

tota diferenti'a ce esiste astadi intre ele, de acea si cuventele noua, ce le adopta dein limb'a latina, nu le mai scaimba de câtu in terminatiuni.

Eli voru a se scrie si scriu: a verbí in locu de a vorbí, — possu in locu de potiu etc. pentru cà si latinii dîcu verbum-verba, si possum. Asemenea tua, sua, in locu de ta, sa. S'a vediutu inca si Domni'a vestra; si alte mai multe nasarambe totu asemenia.

Asta clase e a' hyperetimologistiloru, cari de aru poté, bucurosi aru straformá tota limb'a romanesca in latina, cumu se vediù eri alalta eri unulu, care vrea se o italianiseze cu totulu.

Pentru acestia limb'a romanesca, e una limba cu totulu corupta intru intielesulu celu mai esactu alu cuventului, si dein acea causa urmeza principiulu hyperetymologismului.

Cea alalta clase lucra cu totulu dein contra, scaimbandu forà crutiare tote cuventele latine dupa tote formele proprie ale limbei romanesci. Asia eli scriu: direptore dela director-e, caretate cu a oscuru dela qualitas-te, cucordia dela concordia, ecelibru dela aequilibrium, etc.

Eli suntu forte cosecenti in aplecarea principiului loru, numai câtu comitu si eli in prea marea loru ardore, de a romanizá totu, câte unu solecismu, si câte unu carambolu, scriendu cantore, autore, profesore, cá nume masculine, candu form'a in Ore la noi este femenina. Er' vorb'a direptore in limb'a loru, nu se scie, deca e romanisata dein director-ris, ori dein direptor-ris. Si nu credu, cà vre unu deregutoriu seau dirigente s'ar' aflá magulitu, candu ce-ne-va l'ar' apostrofá cu Domnule direptore!

Pote cà si aici s'ar' poté aplecá dis'a latinului: cum grano salis!

(XXXIX.)

Documente istorice baserecesci.

(Continuare dein Nr. XXIX.)

14.

Intre diplomele date de principii transilvani pentru baserec'a romanesca dein Transilvani'a merita tota atentiunea nostra mai alesu, cele ce le dedera bietiloru metropoliti romani dela A. Juli'a, dein cari P. Maioru a publicatu un'a cu datulu 10 oct. 1643, data lui Stefanu Simeonu *); — alt'a de dat. 28 dec. 1680, data lui Iosefu Budai de Piskintz dupa detronarea lui Sav'a Brancovics, o amu publicatu mai antaniu noi **), — er' alt'a a treia, si mai vechia de câtu amendoue cele amentite, cu datu 15 Jan. 1608, data de principele Sigismundu Racoti lui Michaele dein Vajdafalva, care o publicàmu numai de câtu, dupa cumu se afla in Istori'a unirei de P. Bodu ***), inca e nepublicata panà acumu.

Deca cele publicate mai in a-ante meritau atentiunea pentru grelele conditiuni, ce le impuneau aceli principi bietiloru metropoliti romani, pre cari-i degradasera panà ai supune jurisdictiunei Superintendentiloru de alta confesiune, apoi diplom'a dein urma arata, cumu aceliasi principi favorisau pre preutii romani trecuti la Calvinismu si-i subtrageau de suptu jurisdictiunea ordinaria a metropolitului romanescu.

Diplom'a lui Sig. Racoti dein 1608.

Nos Sigismundus Rákoczi etc. Memoriae commendamus etc. Quod ad receptarum in ditione nostra transylvanica religionum †) liberam ††) cuivis profitendi apud eos, a quibus recipiuntur, inde ab initio data concessaque sit facultas. Reverendus vero Michaël, concionator ecclesiae possessionis valachalis Vajdafalva nuncupatae, non ita pridem errori Graecorum sive schismaticorum renunciasset, ortodoxaeque religioni sponte et libere se addixisset. Ne incerto tramite idem vitam suam, et ordinem gereret, ex illa pietate et affectione nostra principali, qua erga ecclesiasticum tangimur ordinem, eidem Michaëli concionatori, et etiam reliquis orthodoxae religionis pastoribus Valachis, tam hactenus renatis, quam etiam in posterum renascendis, benigne in perpetuum annuentes, et concedentes duximus, ut ipse a modo in posterum successivis semper temporibus in negotiis orthodoxae religionis omnibus iis consuetudinibus, ritibus, honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, li-

---

*) P. Maioru, in Istori'a baserecesca, pag. 72 seqq. sub linie; in Ms. si la P. Bod in opulu citatu.

**) Acte si fragmente, pag. 60—70.

***) P. Bodu l. c. in transumtulu lui M. Apafi dein a. 1669, impreuna cu transumtulu diplomei antanie de G. Racoti dein 10 oct. 1643.

†) Lipsesce una vorba, de esemplu: exercitium.

††) Asia in Ms. inse scrie: libera, forà m.

bertatibus et praerogativis, quibus caeteri cuiusque gentis, signanter vero hungaricae nationis, orthodoxae religionis pastores, quarumlibet ecclesiarum in hac ditione nostra Transylvanica constituti, utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere, praeattactamque ipsorum professionem, ubi eas receperint, profitendi semper omnimodam habeant potestatis facultatem.

Quod vero ad Episcopatus et Senioratus officium, et alios honores ecclesiasticos apud vos attinet, iidem instar aliarum ecclesiarum ortodoxarum, Episcopos et Seniores sui ordinis, et nationis, a quibus ordinantur, more consueto eligant, neque amplius ab externis, et alienae religionis, quarumvis ecclesiarum, signanter autem Rascianarum et Valacharum Episcopis et Senioribus dependeant, prout annuimus et concedimus. a)

Quocirca Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis et Nobilibus, Comitibus, V. Comitibus, et Judicibus Nobilium quoruncunque Comitatuum, Capitaneis, Praefectis, Provisoribus, Castellanis arcium, et aliorum quorumvis locorum Officialibus, Tricesimatoribus, Teloniatoribus, pontium, passuum, et vadorum custodibus, eorumque vicem gerentibus, item prudentibus ac circumspectis Judicibus villicis, et Juratis civibus quarumcunque civitatum, oppidorum, villarum et possessionum, cunctis etiam aliis cuiuscunque status, gradus et ordinis, honoris, conditionis et praeeminentiae hominibus, ubivis in ditione nostra constitutis et commorantibus, quorum interest seu intererit, notanter autem Reverendo Szaveo Vladica certarum Rascianarum et Valacharum ditionis nostrae transylvanicae ecclesiarum Episcopo, ac reliquis suae religionis ministris modernis et futuris quoque pro tempore constituendis, praesentes visuris, harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus vos quoque annotatum Michaëlem concionatorem, et reliquos orthodoxae religionis Valachicos pastores jam renatos, et in posterum renascendos, in negotio et professione altefatae religionis, vel vero electionis Episcoporum, Seniorum, et quorumlibet graduum ecclesiasticorum, impedire, turbare et molestare, aut vero eosdem ad contributionem censuum, taxarum tum ordinariarum tum extraordinariarum, subsidiique et lucri camerae nostrae solutionem, item decimarum, nonarum, et quarumlibet datiarum pensionem, servitiorumque quorumlibet, plebeorum et civilium, domino terrestri, ut antea solebant, quovis modo solvere, et depromere, nequaquam praesumatis, aut sitis ausi modo aliquali, quia eosdem ritibus, legibus, consuetudinibus, gratiis, et privilegiis antefatarum ecclesiarum orthodoxarum hungaricalium frui et gaudere permittere successivis semper temporibus modis omnibus debeatis, ac teneamini. Secus non facturi. Praesentibus etc. etc.

Datum in oppido nostro Belényes die 15. januarii anno 1608.

a) Officiales Rascianarum et Valacharum ecclesiarum officialibus oppositi, qui hic memorantur, sunt Ecclesiarum cum Reformatis unitarum ministri, qui etsi confessionem sive credenda sive distinctione acceptaverant, in Ritibus tamen sive in agendis discrepabant.

Not'a lui P. Bod.

Nota. Asta diploma data preutului Michaele, si preintru insu totor'a, cari trecusera si erau se treca la confesiunea reformata, dein puntulu de vedere alu privilegia-loru si imunitatiloru, ce le-se concedu, fù confirmata si de principele Mich. Apafi la a. 1669, impreunata cu diplom'a lui G. Racoti dein a. 1643, precumu amu amentitu mai susu in not'a subliniaria, transumendule pre amendoue dein vorba in vorba.

Cea dela G. Racoti dein 1643, findu publicata de P. Maioru la l. c. o trecemu de una camu data; er' cea alalta parte a' diplomei Apafiane nefiendu inca publicata, o adaugemu acì pentru interesulu, ce merita puntatiunile finali dein acea diploma.

Diplom'a de mai susu ne dà si unu datu nou pentru seriea metropolitiloru dela A. Julia, dupa care se vede cà pre la a. 1608 metropolitu erá unu Sav'a, de care panà acumu nu aflasemu nece una urma, si pre candu dupa Cronic'a sincrona dela Brasiovu erá unu Theoctistu, intre anii 1605—9, precumu insemnasemu in Acte si fragmente pag. XV. nr. V. Er' dupa diplom'a presente erá Sav'a, unulu mai vechiu de câtu Sav'a Brancoviciu (1656—1680), pre care-lu credeamu a fi celu de antaniu Sav'a. Cumu voru se se impace aceste date contrarie, e a nevolia a se precepe; atat'a e certu, cà datulu dein diplom'a presente nu se pote trage la indoiela.

Principii reformati dá inca si carti protopopesci, se intielege unoru asemeni uniti cá si Michaele dein Vajdavalva. Asia totu P. Bod la l. c. serie, cà Georgiu Racoti II, a intaritu de protopopu pre Simeonu Petrasco, forà de a insemná cà in ce locu, ci numai sub ce conditiuni, fiendu cà acestea-lu interesau mai multu. Elu serie:

„Successor quoque Georgius secundus Rakoczi Simeonem Petrasko in officio Petrupopae, sive Senioris, anno 1652, die 11. Aug., his conditionibus confirmavit:

1. Ut verbum Dei lingua nativa tum ipse praedicet, tum per alios praedicari curet.

2. Ut Catechesim pro Valachis editam in ecclesia praelegat et praelegi curet.

3. Ut superstitiosos ritus in baptismo, et conjugum copulatione usurpatos praetermittat.

4. Ut in omnibus ab orthodoxo Superintendente dependeat, et in agendis instructionem accipiat."

Inse datin'a de a denumí romaniloru protopopi, principii trni au ereditat'o inca dein tempure-le in a-ante de Zapolia, pre cumu se vede dein documentulu publicatu in Acte si fragmente la pag. 72 sub C, care pentru nesulu materiei lu reproducemu aci:

„Nos Georgius, dei gratia Marchio Brandeburgicus, Slesie, Prusie, Ratibor, Carnovie, Stettinie, Pomeranie, Cassuborum Sclavorumque dux, burggravius Nernberg, ac Russie princeps, fidelibus nostris Andreae Litterato de Sentymreh, et Joanni Bekws, Castellanis castri nostri Hwnyad, eorumque, succesoribus in tali officio constitutis benevolentiam. Cum nos ex speciali prerogativa Petrum potropopam de Zoczath inter presbiteros Walachorum in districtu Hunyad in verum potropopam eligimus et constituimus. Rursusque auctoritate juris patronatus nostri Ecclesiae confirmamus et donamus. Quare vobis prudentibus ac vestris successoribus officii Castellanatus committimus, eundem petropopum contra quoslibet alios presbiteros Walachorum, eique de omnibus proventibus et fructibus e medio ipsorum sibi provenire debeant, eique obtemperare compellatis, secus non facturi, sequentibus perlectis et tradenti ex(h)ibitis, datis in Castro nostro V—nia, feria tertia in festis pentecostes. Anno Dni mill-o quing-o vigesimo sexto."

Diplom'a originale, dein care s'a trascrisu, se afla si astadi in archivulu baserecei gr. cat. dein Hunedor'a.

15.

Literele confirmatorie dela M. Apafi, dein a. 1699.

Nos Michael Apaffi, dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: Quod pro parte et in persona Reverendiae Clarissimi Petri Kovásznai, ecclesiarum orthodoxarum per Transylvaniam Superintendentis, exhibitae sint nobis et praesentatae Literae quaedam nobilium Requisitorum literarum et literalium instrumentorum, in sacristia sive conservatorio Capituli Albensis Translyvaniae repositorum, locatorum ac aliarum quarumlibet judiciariarum deliberationum, legitimorumque nostrorum mandatorum Executorum, in forma libelli, sub sigillo Capitulari authentico communitae et roboratae, continentes intra se alias quasdam Literas binas Illustrissimorum quondam Sigismundi Rákoczi annuentiales, de et super professione religionis orthodoxae inter Valachos et electione Episcoporum; alias Georgii Rákoczi senioris, alias regni hujus Transylvaniae piae memoriae principum praedecessorum videlicet nostrorum, super conditionibus Episcopo Valachiali*) per eundem principem concessis, supplicando nobis idem Petrus Kovásznai humillime, ut nos easdem literas, omniaque et singula in eisdem contenta, ratas, gratas, et accepta habentes, praesentibus literis nostri inseri et inscribi facientes, nostrum illis consensum pariter et assensum praebere dignaremur benevolum.

Primarum itaque Literarum tenor sequitur hoc modo: Nos Sigismundus Rákoczi etc. **)

Alterarum autem verbalis continentia sequitur in hunc modum: Georgius Rákoczy etc. ***)

Nos itaque praemissa supplicatione fidelis nostri Reverendi Kovásznai, nobis modo quo supra porrecta, clementer exaudita et admissa, praescriptas Literas annuentiales, non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes, praesentibus Literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento variationeque prorsus aliquali insertas, et inscriptas, quoad omnes earum continentias, clausulas, articulos et puncta eatenus, quatenus eadem rite, et legitime existant, emanatae, viribus earum veritas suffragatur, ratas, gratas, et accepta habentes, nostrum illis consensum praebuimus benevolum pariter et assensum.

Insuper ex principali nostra in bonum Christianitatis publicum promovendum propensione, ac praecipuorum Consiliariorum nostrorum consensione, sequentes conditiones prioribus enumeratis annecti, atque una cum iis a praenominatarum ecclesiarum Valachicarum Episcopo, Senioribus, pastoribusve, observari justum et aequum duximus, ita serio mandamus, nempe:

*) In ms. Episcopalis Valachialis.

**) Vedi-o mai sus sub nr. 14.

***) Vedi-o la P. Maioru l. c. pag. 72 seqq.

Primo. Ut scholae, ubi fieri potest inter Valachos, praecipue in monasterio Alba-Juliensi, Comitatibus Hunyadiensium et Maramarosiensium, itemque in teritorio Kövariensi, erigantur, in quibus scriptionem et lectionem in lingua ac litteris Valachicis juniores primo doceantur, adhibita deinde, ubi commode fieri potest, etiam uberiore linguae cultura. a)

Secundo. Ut in hunc finem recte consequendum, Valachica typographia Alba-Juliana, quanto citius pristino splendori restituatur, cujus interventu libri utiles praecipue sacri evulgentur, et sufficienter multiplicentur in nativa Valachorum lingua. b)

Tertio. Ut illi pastores Valachici, qui praeter Rascianas literas nihil murmurant in templo, cum suo suorumque salutis detrimento, neque praeterea vel summe necessarios ad salutem christianae religionis articulos, vel sciunt, vel scire volunt, utut aliquoties modo et more christiano admoniti sint, e statione sua moveantur, et loco ipsorum ordinarie in eccleisas Valachicas instituendas ii pastores promoveantur, qui et literaturam Valachicam*) callent, et in necesariis christianae relegionis fundamentis scopo convenientem notitiam habent. c)

Quarto. Ut Episcopus Valachicus non solum in pastorum et Seniorum ad suum ministerium ordinatorum, ac in ordinatorum depositione*), aut vitae meliorationem promittentium reassumptione, generali visitatione ecclesiarum, revisione arduarum**) causarum ecclesiasticarum, sive etiam indictione ac directione synodi generalis Valachicae, a praescripto orthodoxi Episcopi transylvani dependeat, finitoque synodo Valachica, in synodo orthodoxorum reformatorum evangelicae religionis pastorum hungarorum, ad nutum praememorati Episcopi, personaliter cum certis sibi adjunctis compareat, ut res in sua synodo decisas maturiori revisioni subjiciat, partim ut rerum religionis verae praeceptorumque ecclesiasticorum majorem notitiam addiscat, suosque de iisdem instruere valeat.

Has autem conditiones sub eadem, quae superius statuta est, animadversione absolvet Valachicus Episcopus, una cum caeteris competentibus sibi subjectis; prouti annuimus, et observari fieri volumus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in civitate nostra Alba Julia, die 20 mensis februarii, anno 1669.

Nota. Puntele patru dein urma, seau conditiuni, occuru si in diplom'a aceluiasi principe de 28 dec. 1680, publicate de noi in Acte si fragm. pag. 60 seqq., sub numerii XVI—XIX, cu pucina diferentia in care-va vorbe, dupa care am datu aici si emendatiunile de mai susu ale testului presente.

a) Scholis carent Valachi, atque adeo rarissimi inter illos sunt, qui legere noverint. Discunt vel in monasteriis a Calugeris seu monachis Valachorum, qui tamen ut plurimum sunt literarum rudes, soloque habitu et vivendi modo ab aliis differunt Valachis; vel ab ecclesiarum ministris, qui hauserunt Valachicam literaturam in Valachia Bukaresthini, cui addiderunt aliquam culturam in scholis reformatorum vel Jesuitarum.

Not'a lui P. Bod.

b) Typographiam Valachi in Transylvania aliam non habuerunt, quam quam princeps Rakotius pro iis instituerat, quae tamen in provinciae turbis fuerat interversa. Not'a lui P. B.

*) In Ms. literarum Valachicarum, ci reu.

c) Rasciani hic et passim memorantur, quoniam in proximo circa Temesvarum habitabant, at vero cum linquam in fundamento habeant communem cum Moscovitis, Ruthenis, Polonis, Bohemis, Croatis, Serviis, quae tamen lingua nulla cum Valachica cognationem habent, eorum libros saepe in sacris legunt, quos tamen non magis intelligunt, quam concionem lingua Malabarica dictam. Not'a lui P. B.

*) Asia in Ms., inse mai corecte in Acte si fragmente ordinatione, ac indignorum depositione.

**) In Ms. ac suarum, erasi reu; indereptarile s'au facutu pretotendeni dupa testulu dein Acte si fragmente.

Adausa si emendatiuni.

La unele dein documentele publicate in numerii celii mai de aprope; si anume:

I. La diplom'a lui G. Batori, dein 1609 (archivu nr. XXVIII, pag. 550 sub 6.)

P. Bod in istori'a citata, care inca o are, dice, cà a fostu confirmata si de urmatorii principi: Gabr. Bethlen, in 25 jun. 1614. — G. Racoti I, in 9 apr. 1638, — G. Racoti II, 28 jan. 1653; care inse nu le produce, si noi inca nu le avemu.

Diferenti'a testului dela P. Bod, de catrà celu publicatu de noi dupa Fiedler, e pucina, de câtu

unele pasagia se potu emendá dupa testulu lui P. Bod, unde la Fiedler suntu corupte si neintielesa; asia: p. 550 col. 1. et bonum ordinem ferimur, in locu de: et leviticum tangimur ordinem;

totu acolo: sed potissimum ab ipsis dominis, — unde la noi lipsesce sed;

totu acolo: jobbagionum filii, — graventur, si premantur, — in locu de filii jobb., — gravantur, si premuntur;

totu acolo: **e**, in locu de **et** cuventulu dein urma;

pag. aceeasi col. 2. libertatem priorem locum immutandi, ac ipsis placitum et acceptum, consensu ecclesiae locum recipiendi, eligendi, — in locu de: liberam, — consensu recipiendi ecclesiae, locum eligendi;

Cele alalte suntu de mai pucina importantia.

II. La Chrisovulu lui Neagoe Basarabu, dein a. 1520 (7028), publicatu aici in Nr. XXVII, pag. 532, sub 15.

Textulu in limb'a latina, se afla in archivulu statului in Vien'a, dein care s'a publicatu unu fragmentu si in colectiunea de documente, comparata de rep. metropolitulu A. St. Siulutiu cu unu pretiu foculu venetu, precumu si cele alalte documente dein acea colectiune suntu numai estrasa si fragmente. Dein ast'a-lu publicàmu aici si noi, precumu se afla pre pagin'a penultima a' acestei colectiuni custatorie dein 55 folie litografate in folio, si vendute cu 2000 fl. ! ! !

„Nos Bassarab Dei gratia totius Valachiae Vajvoda et Dominus etc. his literis notum facimus, qua ratione confinia utrarumque Valachiae et Tranniae Regionum Montana terminaverimus, pacem et fraternitatem supra hanc rem ineuntes, solenni jure jurando confirmatam. Huic Conventioni Rex Johannes quinque ex Nobilibus suis Hátzegiensibus misit, eosque montes adire terminales jussit. Erat autem primus eorum Cendres János et Kenda Latzko de Pakidova, Franciscus Saraschin de Musi, Petrus Natzlusti de Fusta, Nicolaus de Rect Borbak, Jacobus de Macsesti Szantul et de Setsel Joannes etc. etc. qui omnes cum praefatis Nobilibus in campo Schil in pago Morisc congressi summa fide jure jurando decreverunt ect. ect. Ut autem ab omnibus sciri possint.

„A fluvio Aluta Orsovam usque inter Traniam et Valachiam. Postea terminos montium Valachiae et Tranniae:

„1-o ubi aqua Frataeus orientem versus Alutae illabitur; versus occidentem vero ubi rivus Prodots se cum Aluta commiscet et in tribus Genumis nunc Kiniesc vocatis defluit: ect. ect.

„Conventio igitur haec in aeternum rata esto, cui ex utraque parte testes interfuerunt, Dominus Preda Magnus Bannus Regius Callota Dragonits ect. ect.

„Datum in Metropoli Nostra Tergovist, mense Junii die 9-a ab Adamo 7028, hoc est anno Christi 1520. Nos Bassaraba ect. ect."

Dein alaturarea numeloru, cumu se afla in acestu testu latinu, cu cele ce se afla la P. Cantacuzino la loculu citatu mai susu, se vede cà intru amendoue suntu scrisa in cea mai mare parte cu erori, — inse asia, câtu mai tote se potu decifrá, cumu au fostu scrisa in originale-le de ori ce limba se fia fostu.

Dupa noi, in testulu dela P. Cantacuzino, numele delegatiloru transilvani aru fí se se scrie:

Кънdреш Іanош, — Cendres János.
Кънdеа Лацкѕ, — Kende Latzko.
din ръкitова Францѕ Серечеn,
din mѕжна Петрѕ —,
din tѕmtea Міклъѕш,
din ржѕ-въpвat Іоков,
din mъчешti Cтaiкѕл, mi —
din съчеле Іaнкѕл.

Numai ce va se dîca Фрашtа la Cantacuzino si Natzlusti in Colectiune, nu amu potutu descurcá. Er' altele, cumu suntu: Morisc, Fratoeus, Prodosz, si Kinisc, in locu de Merisor, Fratova, Prudova, si Kinen, dein testulu latinu, suntu erori, ce se emendeza prein celu romanescu.

Remane, se decidemu: in ce limba s'a scrisu acestu documentu? Dupa noi a fostu scrisu romanesce, de proba este cuventulu џенѕне in testulu romanescu, care latinulu ne intielegundulu l'a pusu si in celu latinescu, scriendu: et in tribus Genumis nunc Kiniesc vocatis.

Ei bene! Ce-e џенѕнеа? Am aflatu cuventulu in cartile betrane, ci forte raru, pre la noi nu se aude de locu, lesicografii nostri nulu au. Cu tote astea vorb'a se vede vechia romanesca pentru џ dela inceputu, si dupa contestu s'ar' paré, cà insemneza: apa mare, oceanus?

In urma inse totu amu aflatu, deca nu intru unu dictiunariu mare, dar' celu pucinu intru unu vocabulariu micu, unde nu me asteptam selu aflu, — sciti unde? — in vocabulariulu lui J. Pralea la psaltirea sa pre foli'a dein urma, unde scrie:

ЦЕНѸНЕ: болвоакъ. adжик пефѹndoc.

XLV.

Limb'a de adi si de de-una-di.

Cumu scriemu noi astadi si cumu vorbimu, — si cumu scrieamu si vorbeamu mai eri-alalte eri, camu in a-ante de 20 — 25 de ani, de astu dein urma pote cà nu toti sciu, decâtu celi mai inaantati in etate, si cari se mai ocupa si cu alta lectura mai vechia, afora de cea cotidiana a diuaria-loru si scripteloru moderne.

Inca si celi ce cartescu, si ofteza dupa tempurele trecute, si toti câti lamenteza, cà gramatistii mai noi in pedantismulu loru au mersu panà a ne corumpe limb'a, — exempla sunt periculosa, — si acestia, dîcu, nu mai scriu, cumu scrieau chiaru eli insii in a-ante de 1848, anu fatale nu numai pentru absolutismu, ci si pentru ciocoismu, in politica si literatura.

Inse omenii, cu câtu imbetranescu, cu atâtu mai pucinu-si aducu a-mente esactu de cele trecute, si de multe ori nu lieau a mente, cà siau uitatu de trecutulu cumu a fostu, dupa care lamenteza, si in fapta-lu confundu cu presentele de si nu puru.

Asia amu avutu ocasiune, se audîmu chiaru si literatori, laudandu tempii passati, si in specie recomendandu limb'a loru, de esemplu a' lui P. Maioru, — altii limb'a eroiloru dein epoce-le cele mai gloriose ale Stefaniloru, Mirciloru etc.; si tote astea, declamandu in limbagiulu celu mai modernu, seau deca lieau pen'a amana, scriendu unu stilu si una limba, cari nece P. Maioru, nece eroii vechi nu le aru mai intielege.

Se comitu multe erori in scrierile de acumu, si dein astu puntu de vedere nu strica a mai redicá câte una data vocea in contra abusure-loru ce se comitu; — ceea ce si noi ne amu permisu dein candu in candu, si siau permisu si altii multi.

Acest'a una data recunoscuta, cauta se recunoscemu si, cà progresulu, ce s'a facutu panà acumu, intru curatîrea si inavutîrea limbei, in gustulu si demnetatea stilului, si in mai multe respecte, ce se tienu de cultur'a limbei romanesci, alesu dela 1848 in coce, destinge epoc'a de acumu mai pre susu de tote epoce-le de mai in a-ante, si nu ne indoimu, cà acestu progresu se va continuá si mai in colò, si ne va duce limb'a la unu gradu aprope de perfectiune.

Spre a cunosce si mai esactu gradulu progresului, ce s'a facutu panà acum, nu strica a mai aruncá dein candu in candu ochii si asupra trecutului celui mai aprope de epoc'a presente, — de si pote cà une ori ne voru cuprende fiori de spaima, la vederea diferentiei intre limb'a trecutului si presentelui.

Inca si celi mai buni scrietori ai nostri in a-ante de 1848 comitu une-ori erori de limba atâtu de enormi, câtu ne prende mirarea cumu le au potutu comite, si inca erori cari astadi nece copilii nu le mai comitu.

Er' celi cu mai pucine talente si cunoscentie, la ce gradu de barbaria adusera limb'a romana, totu pre atuncia, mai cà nece amu poté crede, deca nu amu vedé cu ochii.

De esemplu ne amu luatu volia a presentá acì una scrisoria plena de eruditiune dela unulu dein celi mai eminenti literatori dein epoc'a in a-ante de 1848, — catrà celu mai nou versificatoriu romanescu alu psaltirei, de câtu care nu sciu, deca a mai fostu altulu mai forà gustu, si care se batjocorescа mai reu limb'a.

Scrisori'a cu datu 1. Oct. 1827, s'a tiparitu una data cu psaltirea, la Brasiovu, unde totu pre atunci s'au mai tiparitu si alte opere totu camu forà gustu, inse departe nu cá psaltirea.

Scrisori'a inse s'a impartîtu si extra, si noi avemu unu esemplariu chiaru de la autoriu, impreuna cu unele scrisori de ale versificatoriului in msu, de cari va fí vorba mai in diosu.

Ea, cá si psaltirea, pote cà in Moldov'a va fí si acumu mai cunoscuta decâtu la noi, dar' si dein altu puntu de vedere literariu merita, intielegu scrisori'a, a aflá locu in acestu organu de publicitate.

Dein psaltirea inca vomu reproduce unele esemple de proba, inca si dein scrisorile amentite, pre câtu ne va liertá tipariulu.

I.

Кътръ чinctit Dȣmneaлȣі Ioan Праⅼе, aȣторȣл псалtірії a) ꙟп версȣрї,

Мȣлt чinctite!

Пentpȣ adaȣсȣл че аї фъкȣt Літераtȣрії ромꙟ-нещї atꙟt npin афларea леспічосȣлȣі ачел Metod кȣ mai пȣцine Літере ші кȣ mai сігȣръ пронȣнціe a скріe de кꙟt пънъ акȣм; кꙟt ші прin алкътȣіреа псалtірії ꙟ версȣрі: фіеще каре adевърat ромꙟп tребȣе съ цї мȣлцемеаскъ, ші еȣ deoceбit пentpȣ мȣлta ꙟкредінцаре кȣ каре амбе Manȣскріселе кȣ ачеа чіnctitъ kondiціe mi леаі ꙟпъртъшit: ка deспре амꙟndoao слобоd съ пot жȣdeка. ꙟсъ веі щї, къ ші ачеа кȣmпліtъ Плагъ, кȣ каре аȣ врȣt Dmnezeȣ a мъ черчеta, каре Dȣmitaле біне ꙟцї ecte кȣнос-кȣtъ; кꙟt ші tȣрбȣрata Праксіс, каре аtꙟtea чеасȣрї odixnite міле ръпеще; мъ ꙟпеdeкъ a ръсhȣnde дȣпъ кȣвіinцъ. Totȣш, фііnd къ аша пофtеще omenia, че-ваш воіȣ ꙟсemna, dap ші ачаста пе скȣрt, ші кȣм съ zіче, кат пе deacȣпpa. Metodȣл ачела ал скрі-ерії кȣ mai пȣцinteле Літере, ші кȣ mai сігȣръ про-нȣнціе, e ꙟdeclȣлатъ мъртȣріе, къ дȣхȣл ромꙟпілор ꙟкъ е аша лȣкръторіȣ ші ісkoditopiȣ ка дȣхȣл ал-тор Nаціі; ші кꙟnd ар фі чева mai слобоd de мȣлtе прежȣдекъцї; ші кꙟnd ар фі ачесt фел de дȣхȣрі кꙟt de пȣцin ажȣtate прin чеі Пȣternічі аі Nаціеі, ар пȣtea фі, ꙟtpȣ adевър zік, de мȣлtе лȣкрȣрі поао ші фолосіtoape, іскоdіtoape. Deспре ачест феліȣ de Metodȣрі, леспічоасе deмȣлt гꙟndeск Філософії Еȣ-ponii, ші deoceбit ꙟпаinte de вре о кꙟцїва ani ꙟп-въцаtȣл ачела Ȣпгȣр Александрȣ Кіш b). Скопо-сȣл амꙟndȣрор ваȣ фост ȣпȣл ші ачелаш: adекъ леспіреа скріерії ші statopnіка пронȣнціе; іар кіпȣл ші modȣл ла амꙟndoi deoceбit. Кꙟnd съ ва tіпърі Metodȣл Dȣmitaле, каре лȣкрȣ лесне съ поate фаче прin ажȣtоріȣл Patріоцілор; atȣпчі ва пȣtea Лȣmea чеа ꙟвъцатъ кȣ десъвꙟршіре а жȣdeка: каре din воі вац апропіat mai мȣлt de adевър. *)

Іаръ кꙟtзі пentpȣ префачереа Псалtірії ꙟ вер-сȣрі; преа біне аі фъкȣt: къ батър ещї ал tреілеа a) каре аі кълъtоріt пе ачасtъ кале; totȣш, прекȣм крез еȣ, аȣ ръмас ші челор зрмъторі Поеtе кꙟмп declȣл de ларг, ꙟ каре съші deпpindъ дȣхȣл ші ꙟ каре съші apate ісtецimea пъпъ вор аꙟȣпце ла ꙟп-ълцimea Ідеілор, каре сꙟnt ръшкірате ꙟ toate пър-ціле Псалtірії; Псалtірії zік, каре пȣ е алт чева de-кꙟt о adȣпаре de кꙟпtече скрісе ші кꙟntate ꙟde-oceбite tімпȣрі ші кȣ deoceбіte прілежȣрі: кȣ ȣп кȣ-вꙟnt е преа фрȣмоасъ Поезіе. Чеі че ꙟцелег ліmба Евреіаскъ, ші четеск Псалtіреа ꙟ оріцiпалȣл еі; съ mіпȣпеазъ de ꙟпълцimea дȣхȣлȣі каре о ꙟвіеазъ, ші кȣ о гȣръ мъртȣрісеск: къ mai ꙟпалtе Ідеі съ афлъ ꙟ ачаста de кꙟt ꙟ вестіцїї Поеtе а векimii: Омер ші Віргіліе. Пȣtea Dabid рȣгъчȣпіле сале але скріе ші кȣ stіл слобоd, ꙟсъ аȣ mai врȣt, але ꙟп-бръка ꙟ stіл поеtіческ, ка кȣ аtꙟtа mai мȣлt дȣхȣл съȣ ші ачелор чел аскȣлtъ пре ел съ се ꙟпалцъ спре чіnctea лȣі Dȣmnezeȣ. Nimіка пȣ е аша пъ-трȣпзъторіȣ; nimіk аша mішкъторіȣ ші ла челе mai ꙟпetpite inimi, de кꙟt о Поезіе біне алкътȣітъ. Ача-ста моае inimiле челе ꙟвъртоmate, сȣфлъ кȣраціȣ ꙟ челе deспъдъждȣіte; пе скȣрt, лȣкреазъ ка о Ма-гіе орі ꙟ че сȣфлет. Пentpȣ acea de съ mi пове-стеще ка о фабȣлъ, кȣм Орфеȣ Тракȣл ар фі кꙟntat аша de фрȣмос, кꙟt ар фі tрас дȣпъ сіне пъдȣріле ші петріле; totȣш сȣnt скоарцa ачещїї фабȣле е ас-кȣпс оареш каре adевър; каре вреа съ zікъ: къ Орфеȣ прin кꙟnteчеле сале аша аȣ мȣіat пре сел-батечїї ші mai ꙟпetріцїї лъкȣіtорі аі Тракії; кꙟt аȣ пȣtȣt съі tрагъ спре а лoкȣі ꙟ соціetate. Ачастъ магічаскъ пȣtере а Поезіії аȣ прічепȣtо мȣлцї ші din с: Пъpінцї; пentpȣ ачеea Іеропim, Лактанціе, Аȣгȣстіn, Амбросіе, Кіпріan ші алцї, toate Ораціiле сале кȣ оареш каре аромаtе Поеtічещї леаȣ пре-сȣрат (sic). ꙟсȣш С. Павел, каре din Фарісеȣ съ фъкȣ Апостол Nеамȣрілор, аратъ Atіnenілор кȣ ȣп верс ꙟпрȣмȣtat dela Поеtа Аратȣс, кȣм къ: din семꙟнца лȣі Dȣmnezeȣ (θεῖο γένος *) сꙟntem. Icidop

---

в) Псалtіреа кȣвꙟпt Греческ, каре Евреещe съ zіче Навлоп, ꙟсemneазъ ȣп Інстрȣмент мȣсіческ фъкȣт ка о пъвъзъ ꙟ патрȣ корпȣр' кȣ zече корzі, прекȣм скріе С: Іеропim. Bezi: Псалт 32. ші 91.

Not'a autoriului.

b) Bezi картеа ачелȣіа, каре съ пȣмеще; Elementare Universale totius generis humani. Budae 1813.

*) Metodulu acest'a e cuprensu in scrisorile mse amentite. Not'a nostra.

a) Чел din тꙟі, каре аȣ фъкȣт Псалtіреа ꙟ версȣрі аȣ фост Docітеіȣ Мітрополітȣл Молdавіеі 1673. — Ал doілеа аȣ фост Teodop Корбе Трансілванеанȣл, каре аȣ скріс Псалtіреа ꙟ Кіов, фііnd ꙟ слȣжба рȣсаскъ, ла 1720. ші саȣ tіпъріt ла Бълград ꙟ Транс: (Pre atunci nece nu mai erá tipografia rom. in Belgradu. Not'a nostra.)

*) In originale e scrisu cu litere ciriliane, cá si cele alalte, er' noi le am scaimbatu in greecesce. Not'a nostra.

Епіскопȣл Bețiцеі zіче: къ toatъ Псалтіреа е скрісъ dȣпъ форма ші мъсȣра лȣі Піndар Грекȣл ші алȣі Хораціе Romanȣл; каре форме ші мъсȣрі Гречії ші Romanії леаȣ nȣmit кжnd Іамбічещі, кжnd Алхаічещі, кжnd Сафічещі. Adeвърат Daвid ачестеа nȣmірі nȣ леаȣ щiȣt; dар ел totȣш аȣ фост Поетъ mаре, ші nȣ ꙟкоронат кȣ dафіn, чі кȣ коронъ de аȣр, ші версȣріле лȣі съ пot кжntа пе орі че коардъ. Deспре челе tреі кърці але лȣі Соломоn, zіче С: Іеронім (каре аȣ фост преа ꙟвъцат ꙟ лімба Евреіаскъ:) къ сжnt скрісе акȣm dȣпъ мъсȣръ ексаmetрічаскъ, акȣm dȣпъ чеа пentametрічаскъ. Аша жȣdекъ чеі ꙟвъцаці аі Еȣропії ші deспре кърціле Ісаіеі ші Плжнџереа Іеремiеі. Вазъ акȣm Гречії ші чеі че ȣрmеазъ лор, карії zік: кȣm къ ші Мъестріеа Поезії лȣ еі арфі лȣат ꙟчепътȣл. Ба, de е adeвърат, че zік чеі ꙟвъцаці: кȣm къ Поетеле аȣ фост чеі din tжі Філософі: atȣnчі кȣ adeвърат аȣ пȣtȣt zіче Ефросіn Потека Професорȣл Філософіеі ꙟ Академіеа Бȣкȣрещілор, кȣm къ mаі naіnte аȣ філософіt ачеіа, пре каре Еллінії ꙟі nȣmеа варварі de кжt ꙟсȣш Еллінії a). — ꙟсъ ачаста не скрпt. — Пре ачещі de Dȣхȣл С: ꙟсȣфлаці Евреі іаȣ ȣрmаt ші ачеле стрълȣчітоаре Стеле але Крещінатъцїї; Damасіе Патріархȣл Ромеі: Грігоріе Епіскопȣл Капаdокіеі; Кіпріаn Епіс. Картагенії; Павлін Епіс. Ноleі; Прȣdenціе, ші deосебіt ꙟtрȣ ачещіа Амбросіе Епіс. Медіоланȣлȣі, а кързіа Стіхȣрі сжnt ꙟntрȣ adeвър амбросіе ші нектар. Пре ачещіа ші алці асеменеа лор възжnd ачел сȣфлет Dȣховніческ Досіtеіȣ Mітрополітȣл Молdавіеі, mішкаt фііnd din лъꙟtрȣ лȣжnd toatъ греȣtatеа асȣпра са аȣ ꙟntratъ ꙟtрȣ о кале пе каре nіmенеа dintре романі ꙟкъ nȣ кълъторісъ, ші префъкȣ toatъ Псалтіреа ꙟ версȣрі dȣпъ кіпȣл ші стілȣл каре гръеа atȣnчеа Молdовенії. Аша dар de съ ші dъ ꙟtжеа чінсте романілор Трансілванені пentрȣ ꙟtъеа тіпъріре а кърцілор Романещі b) пре кȣm ші ачещії Псалтірі c) кȣ стіл словоd; totȣш ꙟчепътȣра Поезії ꙟtрȣ adeвър сінгȣръ Молdовенілор съ кȣвіnе.

Къ de саȣ ші івіt ꙟ Трансілваніа ші Валахіа (de времіле челе mаі поао гръеск) оарещі каре бърбаці карії dȣхȣл лор чел поетіческ mаі de време лаȣ аръtat лȣmії de кжt Молdовенії; totȣш ші ꙟ ачаста nȣ аȣ ꙟtжрzіat dȣхȣл Молdовенеск. Къ de аре Ȣгаріа ȣп Георгіе Montаn a), Трансілваніа ȣп Теоdор Корве b), ȣп Василіе Арон c), ȣп Іоаn Бърак d), ȣп Стефаn Крішаn e); De съ лаȣdъ Валахіа кȣ ȣп Іоаn Банȣл Въкърескȣл f), кȣ ȣп Алексаndрȣ Въкърескȣл g), кȣ ȣп Георгіе Слътіпеанȣл h), кȣ ȣп Ніколае Въкърескȣл i), кȣ ȣп Іоаn Въкърескȣл k) ші кȣ ȣп Паріе Мȣтȣлеанȣл l); поаtе ші Молdавіа а съ фълі кȣ ȣп Досіtеіȣ Mітрополітȣл m).

a) Bez' кȣвінтеле лȣі челе Панігірічещі ші Моралічещі. Бȣкȣрещі. 1826. Фоаеа 31. Not'a autorului.

b) ꙟtжіа карте ꙟ Лімба романеаскъ сȣпt тітлȣл: Кȣzаnіе, саȣ тіпъріt ꙟ Брашов. ла 1580. Сȣпt Mітрополітȣл Генаdіе.

c) Псалтіреа ꙟtжї префъкȣтъ de пе Жіdовіе пе Романіе саȣ тіпъріt ꙟ Бълград ꙟ Трансілваніа, пріn Стефаn Mітрополітȣл. ла А. 1651. Bez Історіа Бісерічії романілор фъкȣтъ de Петрȣ Маіор; тіпърітъ ꙟ Бȣdа ла А. 1813 Фоаеа 147.

a) Bezi: Стреіпȣл ꙟ Песта, ла Бȣdа 1816.

b) Ачеста е ал doiлеа Автор ал Псалтірії ꙟ Версȣрі.

c) Bez': Патіміле лȣі Хс. Тіп. ꙟ Брашов 1805. Ворвіре ꙟ версȣрі ꙟtре Леопат ші Дорофата Мȣереа са. Сібіȣ 1815. Пірам ші Тісве. Сібіȣ. — Апȣл Мȣпос Сібіȣ 1820. Софроnіm ші Харіте. Сібіȣ 1821. Аȣ рътас de ачеста ші челе Х. Еклоге але лȣі Біргіліе — ꙟ Manȣскріс. (Si cele de antaiu VIII carti dein Eneide.)

d) Bez': Аргір ші Елена. Тіп. ꙟ Сібіȣ 1802. Ръсіпіреа Іерȣсалімȣлȣі. Тіп. ꙟ Бȣкȣрещі 1821. Аре ачеста ꙟ Manȣскріс пе Оdісеве ші Лȣкреціа: doao Поеме преа фрȣмоасъ.

e) Ачеста mȣлте аȣ traдȣс din Метастасіе.

f) Ачеста е, каре ꙟtжі аȣ пȣс Просоdіа романеаскъ ла ржnдȣеалъ, ші аȣ фъкȣт mȣлте Стіхȣрі de пробъ ꙟ mȣлте кіпȣрі. Bez': Граmатіка лȣі. Тіпърітъ ꙟ Рimnік 1787.

g) Ачеста е пе mȣріторȣл ачела Овідіе ал Романілор, пе каре порочіреа Naцеріі лаȣ ꙟпълцат, dар nizma Фанаріотіческъ лаȣ dърȣпат. Мȣлт віnе ші mаре чінсте ар фаче Naціеі романещі, каре ар adȣпа Версȣріле ачестȣіа ші ле ар da ла лȣmіnъ.

(Unde suntu? Not'a nostra.)

h) Bezi: Ахілеве Ласкіро. Тіп. ꙟ Сібіȣ 1797.

i) Ачеста mȣлте лȣкрȣрі ші ꙟсеmпърі Поетічещі аȣ лъсат ꙟtре скрісоріле сале ла mоартеа са.

k) Мȣлціme ші Феліȣрімі de Поеме съ афлъ ла ачеста; каре de леар фаче кȣпоскȣте Naціеі: пеntрȣ къ тоате сіnt вредnісе de а веdеа лȣmіna, Фоарте mȣлт о ар ꙟdаtора. (S'a facutu. Not'a nostra.)

l) Bezi: рост de Поезії. Тіп. ꙟ Бȣкȣрещі 1820. Ші картеа, каре съ пȣмеще: Карактерȣрі, кȣ ȣп Пролог вредnік de четіt. Тіп. ꙟ Бȣкȣрещі 1825.

m) Ачеста е ꙟtжіȣл Автор ал Псалтірії ꙟ версȣрі, ші ꙟtжіȣл Поет ал Романілор.

кȣ ȣп Алексапdрȣ Белdiman a), кȣ ȣп Коctantin Копаке b), кȣ ȣп Nікоlae Dimȣке c), ші кȣ ȣп Георгіе Асакі d), ші акȣт de поȣ кȣ Dȣmneata, каре пріп алкътȣіреа ачещії poezii пȣ пȣціп фолос ai adȣс Літератȣрії Ромжнещі. I. Тітȣла кърції ва слȣжі Історічілор віітopі спре ꙟсемпареа ачеі пе феpічіte Епохъ, каре саȣ ꙟтжмплат ꙟ времеа ꙟ каре ai скріс Картеа *) II. Ai ꙟбогъціt Лімба ромжпеаскъ кȣ мȣлціме de кȣвinte, каре сжnt adeвърате ромжнещі, ꙟсъ каре ера афаръ de обічеаіȣ. III. Ai dovedit къ Лімба ромжпеаскъ рабdъ ші Композіції ші Dекомпозіції; ꙟкаре, прекȣм ші ꙟ кȣвinte пе обічпȣіte, ші алтеле de поȣ фъкȣte de ai фі фост чева mai скȣmп, поate пȣ ера спре стрікъчȣпе. IV. Ai арътat кȣм къ in Лімба поастръ съ поate скріе орі деспре че лȣкрȣ ꙟпалт. Ші V. ai арътat къ спре ꙟбогъціреа Лімбії ромжнещі nimіка пȣі аша трeбȣінчос de кжt а кȣпоаще toate Dіалектеле Лімбії, ꙟтребȣінціnd toate ачеле ворбе, каре ліпсъск ꙟ ȣпа, din челелалте; ші ȣnde пȣ ажȣпг пічі ачесte, съ пе ꙟпрȣмȣтъм dела Маіка Лімбії поастре: Лімба Латineаскъ.

Щіȣ, Пріетене! къ пентрȣ ачесte кȣвinte ші рекomendaціе а Лімбії Латinещі, dела мȣлці мȣлте ꙟпотрівірі веі aȣzi; dела ачеіа mai вжрtос карії, пȣ щіȣ din че евлавіе маре, ар вреа съ о аібъ департе de хотаръле сале. ꙟсъ ачещіа ар трeбȣі съ чітеаскъ ші съ вазъ кȣ кжtъ ȣръ гръеще Kantimip e), деспре ачел Мітрополіt, каре аȣ лепъdat din Молdова Літеріле Латinещі; ші іар кȣ кжtъ евлавіе скріе деспре ачеіа, карії ꙟбръцошазъ Лімба Латinеаскъ f). Ачестора ар трeбȣі adȣсе aminte; къ тоці чеі ꙟвъцаці а Молdавії ші а Валахії, атжt ꙟ веакȣріле векі кжt ші челе поао, ȣпіа ші сінгȣре Лімбії Латinещі аȣ а мȣлцъmi търіреа пȣмелȣі съȣ. Грігоріе Цамблек g), ші ȣрмъторіȣл лȣі, Damian h), Мітрополіції Молdавіеі; Петрȣ Могілъ a) din прінціпеаскъ фаміліе а прінціпілор Могілещі Мітрополітȣл Кіовȣлȣі, ші Dосітеі b) Мітрополітȣл; Dворнікȣл Ȣреке c) Мірон Логофътȣл d) ші mai пре ȣрмъ Слава ші Чinctea пȣ пȣmai а Молdовепілор, чі а тоатеі Нації ромжнещі Прінціпȣл Dimitpie Kantimip e); Іар ꙟ Валахіа Dамаскіn, Кесаріе, Філарет Епіскопії Ржмпікȣлȣі f), Грігоріе, Іларіон Епіскопі Арцешȣлȣі, ші чел че акȣт аша кȣ маре ꙟцелепчȣпе окжрмȣеще скаȣпȣл Мітрополіческ Грігоріе Мітрополітȣл; Раdȣл Гречапȣл g), Іоап Банȣ

---

a) Bezi: Трагеdia: Орест. Тіп. ла Бȣdа 1820. Аȣ ръмас de ачеста ꙟпtре алтеле ші Dескріереа Револȣціеі, че саȣ ꙟтжмплат ꙟ Молdова, ла 1821. ꙟ Стіхȣрі скрісъ, сȣпт Тітȣла: Грапсоdіе.

b. c. d) Тоці ачещіа аȣ феліȣріmi de Поеме ші мȣлте фрȣмоасе, ші деосебіт ꙟтрȣ ачесте Крȣгȣл апȣлȣі скріс de Dȣмпеалȣі Конаке.

*) Vedi not'a nostra finale.

e) Bezi: Dескріереа Молdавії. Тіп. ꙟ Молdова, ла Neamцȣл 1825 Фоаеа 340.

f) Ачелаш Аколо Фоаеа 347.

g) Ачеста аȣ фост ȣпȣл din чеі mai марі Теологі аі веакȣлȣі съȣ. Ачестȣіа аȣ скріс Евгеніе IV. Патріархȣл Ромеі ꙟвітжпdȣл ла Сіпоdȣл че ера съ се факъ ла Флоренціа. Bez': Reyn. ad annum 1436. Num. 27. Le Quien, Oriens Christianus. Tom. I. Pag. 1252.

h) Ачестȣіа аȣ скріс ꙟсȣші ꙟпъратȣл Константіпополȣлȣі Іоап Палеологȣл, ка съ меаргъ ла Сіпоdȣл de ла Флоренціа, ші съ ажȣте върбъteще лȣкръріле ачествї Сіпоd. Bez': Syropuli Conc. Florent. Sect. 3. Cap. 18. Le Quien ibidem.

a) Ачеста е, каре ꙟтжі аȣ скріс Гречеще ші Латінеще картеа, каре съ пȣмеще: Православпіка Мъртȣрісіре, ші каре фȣ ꙟтъріtъ de Партеніе Патріархȣл Констаптіпополȣлȣі ші чеіалалці Патріархі ла An 1643. Апоі mai пе ȣрмъ саȣ тіп. ꙟ Амстерdam ла An. 1662. Bez': Прологȣл кърції, че съ пȣмеще: Orthodoxa Confessio. Wratislaviae 1751.

b) Кȣм къ аȣ фост ачеста ꙟвъцат ꙟ Лімба Латіпеаскъ dоведеще Псалтіреа че саȣ тіп. de dжпсȣл ꙟ Іаш 1680. чітеще аколо. Фоаеа 209.

c) Чел ꙟтжі Історік ал Молdовепілор, каре аȣ кȣлес ꙟтжмплъріле Молdавіеі din Історічі Латіпещі аі Ȣпгарії ші Полоніі.

d) Чел mai бȣп Історік ал Молdавіеі, каре пȣ пȣmai къ сінгȣр аȣ фост маре Латіп; dар ші Фічорії съі іаȣ трімic ꙟ Полоніа пентрȣ ꙟвъцътȣра Лімбії Латіпещі. Bez': Каптіmір Dескріереа Молdавіеі. Фоаса 343.

e) Чеа mai маре парте а Кърцілор сале сжпт скрісе Латіпеще. Bez': Dескріереа Молdавіеі: Фоаеа 21 ші 22.

f) Bez': Прологȣріле челор XII. Minee, каре ꙟdестȣл dоведеск щіінца Лімбії Латіпещі.

g) Ачеста е чел ꙟтжі ші mai бȣп Історік ал Валахії. Скрісаȣ Історіа Валахії пъпъ ла времеа лȣі Констаптіп Воdъ Бржпковеапȣл, кȣі о аȣ ші ꙟкіпат; ꙟсъ каре пъпъ акȣм пȣ саȣ тіпъріт. (S'au tiparitu mai tardiu. Not'a nostra.) Ачест Мапȣскріс лаȣ префъкȣт пе гречіе, ші аместекжпd ꙟтржпсȣл мȣлте ръtȣnde ші ꙟ патрȣ корпȣрі, лаȣ тіпъріт сȣпт пȣмеле съȣ Вестітȣл ачела Плагіар (unu plagiare) Dionicie Фотіпо Грекȣл, ꙟ Віена 1819. Афлъсъ ачаста ꙟ Мапȣс. de пе Ромъніе пе Nemціе традȣсъ ꙟ Бібліотека Гімпасіȣлȣі Евапгеліческ din Брашов. Bez': Johann Christ. von Engel, Geschichte der Walachei. Seit. 58. Nro. XLVII. Halle 1801.

Бъкърескꙋ, шi Грiгорiе Банꙋ Бржнковеанꙋ a) тоцi асещiа аꙋ фост шi сжнт адъпацi din дꙋлчаца Лiмбiй Латiнещi.

Прiвеаскъ ачещi ꙟпротiвiторi шi вазъ че фаче вечiна Росiа? шi каре Лiмбъ съ ꙟвацъ ꙟ челе патрꙋ вестiте Академiй але еi? шi кꙋi аре а мꙋлцъмi ачеа гiгантiчаскъ Кꙋлтꙋръ? прiнзъ ачещi ꙟпротiвiторi Харта ꙟн мжнъ, шi прiвiнд вазъ: къ ꙋнде е Лiмба Латiнеаскъ, аколо е шi кꙋлтꙋръ, шi ꙋнде нꙋ съ преuꙋеще ачаста, нꙋ сжнт нiче семне de Кꙋлтꙋръ. Маi ꙟналт аꙋ гжндит чеi векi Молдовенi деспре ачастъ Лiмбъ; пентрꙋ ачееа ꙟкъ ꙟ веакꙋл XVI. сꙋнт Васiлiе Деспота аꙋ фъкꙋт ꙟ Котнарiꙋ b) вестiта ачееа Академiе, ꙟ каре чеi маi ꙟвъцацi Професорi а Германiй шi Полонiй ꙟвъца Лiмба Латiнеаскъ. Аꙋ сiмцiт лiпса ачещiй Лiмбi ачел департе прiвiторiꙋ окiꙋ Дiонiсiе Мiтрополiтꙋл Валахiй, пентрꙋ ачееа ꙟдатъ дꙋпъ прiмiреа ꙟналтеi Пъсторiй нꙋмаi декжт аꙋ рждꙋит Професор пентрꙋ ачастъ Лiмбъ пе ꙟвъцатꙋл ачела шi мꙋлт ръвнiторiꙋл Кꙋлтꙋрiй Нацiоналiчещi Георгiе Лазар Трансiлванеанꙋл; шi ла Iталiа векiа поастръ Патрiе, пентрꙋ ꙟвъцътꙋра ачещiа, шi а дꙋлчiй Лiмбiй Iталiенещi, патрꙋ Тiнерi, нꙋ кꙋ пꙋцiнтеле келтꙋелi, аꙋ трiмiс. Аꙋ сiмцiт ачаста бꙋнiй ачеiа Патрiоцi: Пърiнтеле Венiамiн Мiтрополiтꙋл Молдавiй шi Мiхаiл Стꙋрза Iнспекторꙋл Шкоалелор Нацiоналiчещi, шi кꙋ марi жертфе, пентрꙋ ка съ сiсторнiчаскъ ачастъ Лiмбъ ꙟ Патрiа са, нꙋ нꙋмаi Професорi Трансiлванепi аꙋ кемат ла сiне; дар шi С: Мънъстiре Сокола кꙋ тоате венiтꙋрiле еi Мꙋселор Латiнещi о аꙋ ꙟкiнат.

Шi батър de лъкꙋiа ачеле Мꙋсе ла кжтꙋ шi ꙟ късꙋце мiчi (пентрꙋ къ ꙟ Полiтiе шi ꙟ Палатꙋрi съ ръсфъца челе стръiне) тотꙋшi марi родꙋрi ар фi адꙋс, дакъ ачеа не ферiчiтъ Революцiе, а кърiа ꙋрме шi пъпъ астъзi съ вꙋд ꙟ Молдавiа, нꙋ леар фi алꙋнгат din дꙋлчеа лор одiхнъ. ꙟ зъдар ле е стръдꙋiреа ꙟпротiвiторiлор; пентрꙋ къ кꙋлтꙋра Еꙋропiй стръбате шi ꙟпърцiле ачестеа атжт прiн Боерiмеа, каре кълътореще прiн Еꙋропа a) кжт шi прiн Тiнерiмеа Ноблецiй, карiй чаркъ Академiiле ачеiашi. Ачещiа ла ꙟтоарчереа са нꙋ нꙋмаi лꙋкрꙋрi фолосiтоаре адꙋк кꙋ сiне, каре ле ръсдеск ꙟ Патрiа са b), шi кꙋ Тiтлꙋле c) Академiчещi ꙟкоронацi съ ꙟторк; Тiтлꙋле каре нꙋмаi прiн кꙋпощiнца Лiмбiй Латiнещi съ пот къщiга; de каре пiчi чеi маi Марi а Еꙋропеi нꙋ съ сфiеск але прiмi, шi каре маi мꙋлтъ вазъ аꙋ ꙟ окiй челор ꙟвъцацi de кжт орi че Кавалерiе.

ꙟсъ времеа есте ка съ трацем пжнзеле лъсжнд пе ꙟпротiвiторi съ меаргъ ꙟкътръ аꙋ ꙟчепꙋт. Алт Соаре аꙋ ръсърiт акꙋм престе Орiзонꙋл ачестор Провiнцiй, каре ꙟкълзеще фъръ а пжржолi. Аꙋ добжндит din Dмнезееаскъ Провiденцъ, амжндоао Пъмжнтꙋрiле Domnі шi Облъдꙋiторi din сiнꙋл съꙋ. Аре Валахiа пре Мърiа са D. Грiгорiе Гiка, а кърꙋiа iꙋбiре de кꙋлтꙋръ дестꙋл о адевереазъ пардосiреа ꙋлiцiлор кꙋ петрi, рꙋдiкареа шкоалелор не ла тоате орашеле, шi ачеле фрꙋмоасе Палатꙋрi, каре ле аꙋ зiдит шi ле аꙋ сфiнцiт Мꙋселор Нацiоналiчещi. — Аре Молдавiа пе Мърiа са D. Iоан Стꙋрза, пъскꙋт din ꙋна din челе маi слъвiте Фамiлiй але Молдавiй, а кърꙋiа рамꙋрi ꙟвекiме ера ꙟтiнсе прiн Ꙋнгарiа, Трансiлванiа, Валахiа d)

a) Ачеста аꙋ префъкꙋт пе Еллiнiе: Hainecii Elementa Philosophiae, шi de пе Еллiнiе леаꙋ фъкꙋт акꙋм Ромжнеще Еꙋфросiн Потека пентрꙋ Прелекцiiле сале ꙟ Академiа Бꙋкꙋрещiлор.

b) Bez': Pauli Wállászky. Consp. Reipub. Liter. in Ungaria Budae 1808. Fol. 182. Andreas Wolf. Beschreibung des Fürstenthums Moldau. 2-ter Theil. Seit. 90. Hermannstadt 1805.

a) Мꙋлте бꙋне шi фолосiтоаре пентрꙋ Кꙋлтꙋра Неамꙋлꙋi, шi Економiа Кжмпꙋлꙋi аꙋ възꙋт шi аꙋ ꙟсемнат ꙟ Кълъторiа са прiн Еꙋропа Dꙋмнеалꙋi Костантiн Радовiч din Голещi; каре de ле ва пꙋне ꙟ лꙋкраре атжта, кжт поате ꙋн Ом Прiват: маре фолос ва адꙋче Патрiй. Bez': Кълъторiа лꙋi. Тiп. ꙟ Бꙋда 1826. Шi адꙋнареа Пiлделор Фiлософещi de ачелаш том ла Бꙋда 1826.

b) Ашiжереа Dꙋмнеалꙋi Нiколае Розновапꙋл, ꙟторкжндꙋсъ дела Академiа Парiсꙋлꙋi аꙋ адꙋс кꙋ сiне Методꙋл ꙟпрꙋмꙋтатеi ꙟвъцътꙋрi (Алiлодiдактiка) ꙟ Iаш.

c) Тiтлꙋл Академiчаскъ ꙟтре Тiнерiмеа Валахiй ꙟтжi аꙋ прiмiт ꙟ Академiа Парiсꙋлꙋi Георгiе Бiбескꙋ ла 30. Авг. 1824. фъкжндꙋсъ Доктор Лецiлор, каре аꙋ шi скрiс доао Дiсертацiй, ꙋна ꙟ Лiмба Францозаскъ сꙋпт Тiтлꙋл: Droit Francais; Алта ꙟ лiмба Латiнеаскъ сꙋпт Тiтлꙋл: De Jure Romano et in Specie: De Acquirenda et Ammittenda (sic) Possesiune. Ал доiлеа есте Константiн Поп, Професорꙋл Лецiлор ꙟ Академiа Бꙋкꙋрещiлор. Ачеста саꙋ фъкꙋт Доктор Лецiлор ꙟ Академiа дела Пiса, ла 7. Февр. 1825.

d) ꙟ Ꙋнгарiа шi Трансiлванiа саꙋ стiнс ачастъ Фамiлiе ꙟкъ пе ла мiжлокꙋл веакꙋлꙋi XVII. Ла An. 1673. сꙋпт Грiгорiе Гiка Теодор Стꙋрза ера Спътарiꙋ Маре. Bez': Хрiсовꙋл лꙋi Грiгорiе Гiка. Скрiс ꙟ Бꙋкꙋрещi ла 23. Апр. 1673 ꙟтре скрiсорiле Марелꙋi Dворнiк Грiгорiе Бълеанꙋл. Iар ла A. 1760. ера Dꙋмiтрашкꙋ Стꙋрза, сꙋпт Скарлат Гiка, Бан маре. Bez': Хрiсовꙋл лꙋi Скарлат Гiка

ші ꙟ времіле челе mai поао, ші ꙟ Pocia: претꙋtindinea ꙟ челе mai фрꙋmoace dperъtopíĭ ашъzaцi. Мꙋлte пot ащenta Мꙋселе Молdaвiĭ dела Пatpioticmꙋл М. С. пе каре ші пънъ акꙋm леар фi mжпгъiat dakъ пꙋ ap фi фoct cilit a пꙋпе валсатꙋл mжпгъepiĭ пе atжtea pane, каре аꙋ ръбdat Молdaвia ꙟ timпꙋл a шace ani, ші кърора пꙋmai dъꙋпъzi леаꙋ ꙋpmat алta пꙋ пꙋцiп mai гpoaznikъ a).

Алt чева a mai скріе акꙋm пꙋ am, къ поate ші аша am tpeкꙋt пecte xotapъле ꙋпiĭ Enictoлíĭ, de кжt аџ' пофti, ка miлoctiвꙋл Dꙋmnezeꙋ, каре te аꙋ ꙟtъpit спре съвжршipea ачеctꙋi лꙋкpꙋ, ачела съ te ꙟtъpeаскъ, ка съ поцi кꙋлеџе ші podꙋpiле octeпелелор.

Фii съпъtoc, ші пъпъ веi вieцꙋi, adꙋцi aminte ші de noi.

Ал чinctit Domniei tале detot віпеле dopitopiꙋ **Bacілie Попп** a фpꙋmoacелор Мъecтpíĭ a Фiлocoфiei ші Mediцinei Doktop.

Сркісаm ꙟ Брашов Окt. 1. 1827.

Not'a. Dein argumentulu acestei scrisori, alaturandu si opulu laudatu, se vede cà autoriulu ei nu a vrutu intru atat'a a laudá pre autoriulu opului, câtu sia luatu ocasiune a scrie una Disertatiune istorica-literaria, in care a depusu una multîme de notitie, ce de aliurea nu le amu mai poté scí, si chiaru dein acestu puntu de vedere scrisori'a e de mare interesu.

Er' in câtu pentru meritulu si valorea opului laudatu, si cele **cinci** punte, ce le amente mai susu autoriulu epistolei, ne reserbàmu mai de aprope opiniunea, dupa ce in numerulu venitoriu vomu produce si probe dein acelu opu laudatu si alte documente relative la acestu obiectu.

In urma, ce se tiene de chrisovele amentite mai susu in not'a penultima, noi le posiedemu pre amendoua in colectiunea de diplome, dein care'a totu aici amu publicatu mai multe documente.

(IV.)

FASTI-I ROMANI.

(Continuare dein Nr. XXIX.)

A. u. c.		A. d. Chr.
933.	C. Bruttiu Presente II.	
	Sex. Quintiliu Condianu . . .	180
934.	Imp. Commodu III.	
	L. Antistiu Burru	181
935.	— Mamertinu	
	— Rufu	182
936.	Imp. Commodu IV.	
	— Aufidiu Victorinu	
	Substit. L. Tutiliu Pontianu Gentianu.	
	M. Herenniu Secundu	
	M. Egnatiu Postumu .	183
937.	L. Cossoniu Eggiu Marullu	
	Cn. Papiriu Aelianu	184
938.	— Maternu	
	— Bradua	185
939.	Imp. Commodu V.	
	M. Aciliu Glabrio II.	186
940.	L. Bruttiu Crispinu	
	L. Rosciu Aelianu	187
941.	— Fuscianu II.	
	M. Serviliu Silanu II.	188
942.	— Juliu Silanu	
	Q. Serviliu Silanu	189
943.	Imp. Commodu VI.	
	M. Petroniu Sura Septimianu . .	190
944.	— Cassiu Pedo Apronianu	
	M. Valeriu Bradua Mauricu . .	191
945.	Imp. Commodu VII.	
	P. Helviu Pertinax II. . .	192
	Commodu piere	
946.	— Sosiu Falco	
	— Eruciu Claru.	
	Substit. Fl. Claudiu Sulpicianu	193
947.	Imp. Septimiu Severu Pertinax II.	
	D. Claudiu Albinu Caesar II. . .	194
948.	— Scapula Tertullu	
	— Tineiu Clemente.	
	Substit. L. Marcu Maximu Aurelianu . . .	195
949.	C. Domitiu Dexter II.	
	L. Valeriu Messala Thrasea Priscu .	196
950.	(App. Claudiu Lateranu).	
	T. Sextiu Lateranu	
	L. Cuspiu Rufinu	197
951.	— Saturninu	
	— Gallu Severu	198
952.	P. Corneliu Anullinu II.	
	M. Aufidiu Fronto	199

скріс ꙟ Бꙋкꙋрещi ла 25. Авг. 1760. ꙟ Архівꙋmꙋл С: Бiсеpiчi a С: Nікoлae din Болгарсеrіꙋ Брашовꙋлꙋi.

a) Ла 20. Іꙋліе саꙋ ꙟтжmплат ꙋп фок mаре, кꙋре чеа mai богатъ парте a Іашꙋлꙋi о аꙋ фъкꙋт чепꙋшъ, ла каре ꙟтжmпларе аꙋ арс ші кꙋртеа Domneаскъ кꙋ тоате Dокꙋmентꙋріле.

A. u. c.		A. d. Chr.
953.	Ti. Claudiu Severu	
	C. Aufidiu Victorinu	200
954.	L. Anniu Fabianu	
	(M. Noniu) Arriu Mucianu . .	201
955.	Imp. L. Septimiu Severu III.	
	M. Aureliu Antoninu	202
956.	P. Septimiu Geta II.	
	C. Fulviu Plautianu II.	203
957.	L. Fabiu Galeriu Cilo Septimianu II.	
	M. Anniu Flaviu Libo	204
958.	Imp. M. Aureliu Antoninu II.	
	P. Septimiu Geta Caesar . . .	205
959.	M. Nummiu Umbriu Senecio Albinu.	
	— Fulviu Aemilianu	206
960.	M. Noniu Arriu Paulinu Aper	
	— Maximu	207
961.	Imp. M. Aureliu Antoninu II.	
	P. Septimiu Geta Caesar II. . .	208
962.	— Pompeianu	
	— Avitu	209
963.	M. Aciliu Faustinu	
	A. Triariu Rufinu	210
964.	Q. Epidiu (Hediu) Rufu Lollianu Gentianu.	
	— Pomponiu Bassu	211
965.	C. Juliu Asper II.	
	— Asper	212
966.	Imp. M. Aureliu Antoninu IV.	
	D. Caeliu Balbinu II.	
	Substit. M. Antoniu Gordianu.	
	— Helviu Pertinax .	213

(Va urmá.)

La critic'a dlui Maiorescu.

(Fine din Nr. precedente.)

In fine, fiendu cà dsa se clàtena intru scrierea cuventului: „romanu“, — pre cumu facu si ungurii sî sasii, — am dîsu, cà dela dsa, carele ocupa una pusetiune atâtu de alesa in republic'a literaria a romaniloru, pote asceptá ori-ce romanu sî se scia sî se vrè a-i scrie numele asiá, pre cumu cere ortografi'a.

Pentru cà aci am facutu amentire de oficiulu sî demnitatea dlui M., in „Conv.“ mi se imputa, cà am amestecatu personalitàti sî cu acest'a am comisu una mare necuvenientia. —

Deci d. M. ascriendu criticei dein Archivu scaderile aceste, se face maniosu sî dîce, cà nu pote stá de vorba, pentru cà celu ce scrie asiá „a pierdutu dereptulu la una discutiune cuvenientiosa“ sî „admira in publicu lips'a de generositate“ a acestoru scrietori.

Cu atât'a dsa cugeta a fi terminatu cu fericire.

In adeveru acestu modu de a desbate pre campulu literariu ar' fi de totului totu liusioru sî nu se ar' poté dá unu singuru casu, in care celu impumnatu se nu-lu pota aplecá; pentru cà ce este mai liusioru, de câtu cá unu interesatu ageru se afle scadere in contraiulu seu?

In conformitate cu practec'a dein „Conv.“ totu scrietoriulu critisatu nu ar' avé se se mai ocupe cu aperarea teseloru combatute, nece se reverse lumina preste ele, candu voru fi fostu reu intielese; cè i-ar' fi destulu se respundia numai atât'a: „In critic'a ce mi-ai facutu, ai impinsu in legile cuvenientiei, . . . sî prein acést'a ti-ai pierdutu dereptulu de a asceptá se refrangu argumentele produsa de te-ne in contr'a scrieriloru mele.“

Candu acestu modu de purcedere ar' deveni lege observanda sî observata in tote desputele literarie, atunci cercetarea sî aflarea adeverului s'ar' impedecá forte.

Problemele literarie numai asiá se potu deslegá cu sucesu bunu, deca ele se voru cercetá sî scarmená de tote pàrtile sî in tote direptiunile. Acumu spre una cercetare cá acest'a, lucrarea unui singuru omu nu este de ajunsu. Er' apoi de alta parte, natur'a lucrului aduce cu se-ne, cá indata ce mai multi se voru fi apucatu de sbaterea acelei-asi tese, fora voli'a loru se se nasca unu tonu polemicu. Ins'a desputa produce tonulu acest'a, pre cumu foculu curgerea ventului.

Nece unu combatetoriu, nece unu criticu nu pote scutí scrierea sa de acestu aeru polemicu. Ma fia-care este datoriu a-lu moderá sî aduce la minimu.

Totu literatulu, ce apuca pen'a spre a impartasî ideele sale publicului, trebue se fia pregatitu sî resolutu dein capulu locului a se espune baterei opiniuniloru contrarie; trebue se fia resolutu a respinge sî refrange suflarea, ce a contrasu a supra-si sî carea cu atâtu va fi mai mare, cu câtu impartasîrile dinsului suntu mai momentose sî interesulu celoru dein giuru mai desceptu.

Vedi bene, in foculu luptei a dese ori se va intemplá sî aceea, cá una parte se amestece sî lucrure, ce nu se tienu de obiectu. Ma pote se va escá sî ce-va anemosetate.

Inse pentru de aceste in desputele literarie nu se paresesce campulu de lupta.

Dein contra lupt'a se sustiene sî atunci, sî celu impetîtu seau atinsu in modu necuvenientiosu, seau reintorce loviturile sî platesce cu moneta asemene: seau deca e maranemosu, trece cu nepasare pre lunga necuvenientiele contrariului seu sî se tiene singuru de partea obiectiva a contentiunei.

In modulu acest'a castiga apoi toti participatorii; unii invetia bunacuvenientia sî maranemía, altii adeveru sî scientia.

Er' aceea e cu totulu neindatenatu, cá pentru ce-va atingeri ce nu-i suntu placute, se parasesca campulu, unde lupt'a pentru adeveru curge inca.

Deci sî mie-mi cauta se admiru purcederea dlui M., candu de una parte recunosce esistenti'a argumenteloru ad rem in critic'a ce i-am facutu, — sî apoi totu-si denega ori-ce retundere, numai sî numai pentru pretinsele atingeri necuvenite, ce i s'aru fí facutu dein parte-ne.

Deca unu nepartiale ar' conferí critic'a dein „Archivu" cu cele dein „Convorbiri", sum convinsu, cà mai mari sî mai grele imputatiuni ar' face cestoru dein urma, cá celei de antâniu; ma speru, cà celei de antâniu i-ar' dá absolutiune totale.

Cumu ar' poté unu nepartiale se condemneze critic'a dein „Arch." pentru cuventulu de invidia, fora de a fí condemnatu mai antaniu pre autoriulu criticeloru dein „Convorbiri"; cà ale dinsului cuvente se citeza in Archivu sî inca moderate multu sî in spresiune sî in aplecare?

Cumu ar' puté unu judecatoriu nepartiale dîce, cà in Archivu in locu de a se desbate obiectulu, se au indusu personalitàti? Ce-ne ar' poté dîce acest'a pentru cuventulu, cà spre intramarea unui argumentu s'au amentitu ce-va dein personalia-le critisatului? Intielegemu desgustulu, ce produce tragerea sî amestecarea aceloru lucrure personali, ce sierbescu spre detragere, seau nu au a face nemicu cu materí'a dein cercetare. Inse pusetiunea de onore, eruditiunea sî demnitatea esterna, nu este liertatu a le amenti? sî ce-ne le amentesce spre a dá mai multa potere argumentatiunei sale, pote-se dîce, cà a indusu personalitàti?

Amentirea demnitàtii esterne este ea atingere personaria neplacuta? sî anumitu candu e neplacuta? Sî ore nu este atingere personaria insutitu mai vetematoria, candu tragi la indoiela seau chiaru negi credenti'a buna a unui scrietoriu sî-lu faci falsificatoriu.

Ce am atinsu dein personalia-le dlui M., nece la unu casu nu indereptatiescu pre ce-ne-va a dîce, cà dela obiectu s'a trecutu la personalitàti. Dein contra ori-ce-ne va concede cà natur'a lucrului aduce cu se-ne, cá se se arate dein personalia-le dsale aceea, ce facea cu totulu admirabile asemenetatea deintre dsa sî magiari intru scrierea numelui nostru gentile.

Candu unu membru alu academiei france, ar' vorbí despre franci pre cumu vorbesce câte unu germanu seau rusu cu prevestela pre ochi, ce-ne deintre franci s'ar' poté rabdá se nu-i dîca cu mirare: Tu esti unulu dein nemoritorii gentei mele, sî totu-si asiá vorbesci?

Este dara minune sî necuvenientia, deca in Archivu s'au atinsu acele personalia ale dlui M?

Inse compareze-se aceste critice, sine ira et studio, sî eu dein parte-mi prea bucurosu me voliu supune verdictului. —

In urma, in câtu privesce imputatiunea lipsei de generosetate, s'ar' poté dîce, cà in casu analogu invocarea generosetatei admite una interpretatiune pucinu magulitoria; dara vomu abstrage dela acest'a sî vomu intrebá numai: unde se pote prepune mai liusioru defectulu generosetatei, la celu ce lupta cu vii, seau la celu ce lupta cu morti?

Pentru aceste tote imputatiunile, ce-mi face d. M. mi se paru numai preteste fora temeliu inventate spre a evitá intrarea in desbatere meritoria. De cumu-va acesta opiniune a mea este ratecita, d. M. o va aratá de ratecita combatendu argumentele nostre. —

Cu atât'a amu fí terminatu, se nu fia fostu (in „Scrierea limbei" sî „Convorbiri", cà airi nu sciu se mai fia fostu,) nefericitulu de meno.

D. M. in „Conv." dela 1 sept. éra sustiene pre meno, cá radecina a lui emineo; sî spre a me convinge sî pre mene are bunavolienti'a de a me avisá la Georges „unu lexiconu latîtu pre-intre scolarii gimnasialoru austriace".

L'am consultatu, chiaru la mensa, unde am fostu indereptatu. Dein nefericire inse nu editiunea a 10-a, la care se provoca d. M., cè a 11-a, despre care autoriulu dîce in prefatiune, cà e revediuta sî coresa cu cea mai mare grige, — prein urmare mai buna, de câtu a 10-a. Eca ce dîce Georges:

mensa, ae f. (vielleicht vom Stamme MEN, wovon auch eminere)

Ací suntu doua de observatu: a) Georges dîce MEN, sî nu MENO. Acest'a e una diferentia insemnata mai alesu deca consideràmu, cà dinsulu sî la mensis totu radecin'a acest'a o pune sî o identifica cu grecesculu μήν. b) Georges in editiunea a 11-a sî aci a coresu dictiunariulu seu, sî pre mensa nu l'a produsu asiá, pre cumu-lu tiparise (dupa d. M.) in ed. a 10-a. Nesmintitu Georges de aceea face scaimbare, cà la revisiune s'a convinsu, cumu cà a prea esageratu, candu a dîsu: mensa vene dela MEN, — deci in ed. 11-a s'a coresu sî deintr'unu asertu categoricu a descinsu la unu „dora" sî „pote".

Remane dara se tienu cá sî mai in a-ante, cà de MENO paná acumu nu scie nemene, sî cumu cà acel'a antâniu la d. M. se afla.

Nu potu inchiaiá forà se constatu cu bucuría scaimbarea, ce s'a intemplatu in urm'a critisàriloru dlui M.

Dsa in criticele sale analisate sî de noi in Archivu defaimá totu, sî chiaru direptiunea culturei nostre o numea vitiosa. Adi d. M. nu mai defaima totu, cè numai nu pote laudá totu.

Acest'a e intru adeveru unu mare castigu intru unu tempu asiá scurtu. Sè speràmu sî potemu sperá sî mai mare.

J. M. Moldovanu.

Disertatiunile poporali sî d. Wattenbach.

Un'a dein datinele cele mai laudate ale greciloru vechi erá daten'a loru de a se aduná a dese ori dein

tote ânghiurile tierei sî a serbá impreuna „jocure“, seau mai dereptu „intreceri“ ori „lupte“: cà obiectulu loru principale erá intrecerea in fuga, lupta, alergatura de cali s. a.

Ce erá mai nobilu, ce ardeá mai ferbente pentru patria sî poporu, totu conveneá cu ocasiunea jocureloru sî tendeá in totu modulu a contribuí spre inaltiarea benelui publicu.

Dein multîmea sî varietatea lucrureloru, ce se faceau spre scopulu acest'a, amentescu numai unulu, carele este in legatura cu obiectulu nostru: autori de celi mai alesi ceteau a colo opurele, dein ambitiune, — cumu dîcu unii, — pentru luminarea sî cultivarea poporului adunatu, — cumu-mi place mie se crediu.

Acést'a se urmeza sî acumu la tote natiunile trecute preste pragulu culturei, sî inca potere-asiu dîce in mesura multu mai mare, de câtu la greci.

Adi eruditii pretotinde-si tienu de detoría a generalisá cultur'a, a radicá sî infrumsetiá pre omulu, ce prein grigile vietii seau alte cause este avocatu dela studia seriosa, a-lu infrumsetiá cu cunoscentie, cari contribue la perfectiunea spiritului sî la nobilitarea ânimei.

Frumosa a fostu emulatiunea sî nevolienti'a nobile, ce eruditii aveau in dîlele betrane; frumosa sî laudabile este ea in diu'a de adi, pre câtu impartasîrile suntu aperate de rateciri, patime, sî tendentie seducutorie.

Inse ce se dîci de aceli eruditi, cari seau orbiti de superbia trateza in disertatiunile sale materie, ce nu le au cunoscute, — seau domniti de egoismu socotescu pre ali sei sî scopurele sale partiali mai pre susu de câtu adeverulu?

Unii cá acesti-a in locu de lumina sî amore, respandescu neghin'a neadeverului, neghin'a urei sî a despretiului; in locu de a apropiá sî infratî pre omu cu omu, instraineza sî inversiuneza pre unii a supr'a altoru-a; in locu de a stringe legaturele societàtii, le destrama sî nemicescu pre câtu stà in poterea loru: cà tindu a nemicí increderea, carea este *conditio sine qua non* a tota societatea.

In categori'a acést'a dein urma se aruncà pre se-ne — vrendu seau nevrendu? nu scimu — d. Wattenbach, profesoriu in Heidelberg'a.

Acestu domnu seau necunoscundu pre romani, seau pentru cá se faca unu servitiu fratiloru sei dein Transilvani'a, in disertatiunea ce tienù la 20 Nov. a. c. in musculu dela Heidelberg'a, descrise pre romani in colorile cele mai detestabili.

Nu cunoscemu chiaru vorbele dlui W., inse cumu cà ele au fostu forte agere sî au produsu impresiune fiorosa a supr'a audîtoriloru, cunoscemu de a colo, cà reportatoriulu diuariului de Heidelberg'a a reprodusu sensulu loru prein „die wallachische Bevölkerung Siebenbürgens, eine wahre Brandstifter und Diebsbande“: — sî candu d. J. Bechnitz, juristu in Heid., dede una intempinare in contr'a acestoru injurie revoltatorie, acel'asi reportatoriu dechiarà, cumu cà spresiunea aceea, ce e dereptu, nu este verbalmente a d. W., inse ea se unesce cu descrierea, ce disertantele au facutu despre tienut'a romaniloru facia cu sasii dein Transilvani'a.

Venì sî d. W. cu una dechiarare, sî nu retractà, cè numai restrinse sî precisà obiectulu dîcundu, cà d. sa a vorbitu numai despre romanii dein fundulu sasescu (rectius: fundulu regescu.)

Deintre aceste tote *) se vede, cumu cà d. W. lovì cumplitu, de nu pre toti romanii dein Transilvani'a, pre unu numeru dein eli, ce trece preste 200,000.

Nu este acumu antani'a ora, cà romanii preste totu seau in particulariu, -si vedu onorea sî reputatiunea sa lovita de calumnie grosolane, insultata sî calcata fora picu de considerare.

Inse panà acumu sagetile cele veninose sî ucidietoria de onorea natiunale a romanului sborandu numai prein scrieri de ale eruditiloru, ajungeau la cunoscenti'a unui numeru mai restrinsu. Popora-le straine in totu sî mare nu aflau nemicu despre ele, sî dein caus'a acest'a popora-le condusa de sentiulu bunu, ce mam'a natura a plantatu in pieptulu loru, pretiuiau in romanu tote acele insusîri sî plecàri bune, cu cari sî pentru cari insa-le erau superbe.

D. W. prein disertatiunea sa tienuta in audiulu à milie sî milie de omeni a semenatu idee injuriose despre romani chiaru in mas'a poporului.

Se ne reflectàmu, câtu de pucini suntu in conditiunile de a poté cunosce sî judecá lucrurile dein autopsía, sî dein contra ce colosalu este numerulu aceloru, ce dau crediementu neconditiunatu la impartesîrile straine, fia ele câtu de ratecite, fia chiaru ori-sî-câtu de malitiose!

Se punemu, cà intru acel'asi poporu se repetiescu infiltràrile de calumnie a supr'a altui poporu, pre carele omeni eruditi despunetori preste tota poterea cuventului, cu graiu viu-lu infacisieza cá sî cu totulu stricatu; se ne intipuimu credenti'a neindoita a audîtoriloru in calumniele, ce li se propunu cá sî adeverure aflate prein cercetàri scrupulose sî cuscientiose.

Ce va urmá de aci? Increderea sî simpati'a catrà poporulu nedereptatîtu sî dejositu va desparé dein pieptulu celoru sedusi, er' in loculu loru va intrá: despretiulu, ur'a sî infiorarea.

Eca in câtu se potu sfermá prein tactic'a acésta cele mai sante legature ale naturei . . .

Cè se vedemu, ore erá caracterisarea dlui W. este câtu de pucinu indereptatîta.

Nece unu poporu dein lume nu a statu nece stà numai dein rei; cè in tote popora-le, ce au custatu pre

*) Reportulu despre disertatiunea d. W. s'a publicatu in „Heidelberger Zeitung“ Nr. 275, intempinarea d. Bechnitz in Nr. 278, era dechiararea in 279. — „Telegrafulu romanu“ Nr. 97 reproduse tote aceste intru intregu cuprensulu loru.

faci'a pamentului s'au datu si individi de celi buni. Vorbesce cene-va de poporu de hoti sî tetiunari: acel'a plesnesce adeverulu fapticu, insulta omenimea intrega sî-si bate jocu de chiamarea sî nesuinti'a ei spre vertute.

Pote judecandu aceste d. W. s'a restrinsu in dechiararea sa, la romanii dein fundulu regescu: cà numai pre acesti-a i-a studiatu — pre cumu dîce, — numai despre acesti-a a luatu informatiuni dela omeni, ce nu li-su dusmani.

Se concedemu, cà n'a vorbitu a supr'a toturoru romaniloru, sî se ne restringemu sî noi la celi dein fundulu regescu: ma inca se ne restringemu sî mai tare sî se luàmu la cercetare unu singuru tienutu dein cele 9 ale fundului regescu.

Se luàmu chiaru Sabiniulu, cà d. W. dupa marturisirea sa a petrecutu in Sabiniu, prein urmare ar' fi se-lu cunosca, — se luàmu Sabiniulu, cà pre acolea se incurca dora celi mai multi bani sasesci, prein urmare materia pentru hotîe se afla, — se luàmu cetatea acést'a sî giurulu ei, cà „hotii sî tetiunarii" adeca romanii, pre ací suntu in abundantia.

Sabiniulu este pretoriulu unui tienutu cu vre-o 80.000 locuitori. Dentre acesti-a la 50.000 suntu romani, sî numai la 30.000 sasi, adeca romanii la numeru suntu mai pre de doue ori câti sasii.

De ací ar' urmá, cá Sabiniulu se aiba lipsa celu pucinu de atâte inchisori publice, pre câte casarme are; ar' urmá cá inchisorile acele totu de-a un'a se gema de inquisiti sî sententiati.

Sî cumu se intempla in realitate?

Eca cumu. Sabiniulu are una inchisore angusta la cas'a svatului! sî minunea minuniloru inchisorea acést'a nu numai, cà e de ajunsu pentru toti prevenitii sî detienutii celoru 50.000 de romani sî ali celoru 30.000 de sasi: cè inca se intempla sî aceea, de inchisorea acést'a stà cu totulu gola neavendu in sinulu seu nece unu singuru prevenitu!

Asiá este, in tempurele mai dein coce amblandu prein Sabiniu, de repetîte ori am vediutu la cas'a svatului fluturandu una flamura alba, in semnu, cà intr'ins'a nu se afla nece unu sufletu prevenitu pentru pecatele sale.

Se fia romanii numai a sut'a parte asiá stricati, pre cumu-i infacisià d. W., fire-ar' cu potentia una intemplare, cá sî acést'a?

Lasàmu se arete ori-cene in Germani'a cea culta sî morale unu tienutu de 80.000 loc. sî fora nece unu prevenitu in prensorile sale, cumu a fostu Sabiniulu de repetîte ori in mediu-loculu hotiloru sî tetiunariloru dlui W. Arate, cà pre acolo se intempla acelu lucru multu mai a dese ori, de câtu aici, sî vomu concede, cà germanii tienutului acelui-a suntu mai morali de câtu romanii deintru alu Sabiniului; aceea inse nu vomu concede nece atunci, cà romanii dein giurulu Sabiniului suntu unu poporu cu totulu petrunsu de stricatiune.

Nu este dara poporulu romanu dein tienutulu Sabiniului, nece pote fi asiá, pre cumu l'a descrisu d. W: cà aceea numai nu va supune nece d. W. cumu magistratur'a dein Sabiniu (custatoria dein sasi) trece cu vedere crimele sî lasa in pace turme de criminali in giurulu seu. Nu, domne apera se-i lase; dein contra ea-i forte rigorosa.

Aceste poteá se le afle d. W., candu a fostu in Sabiniu. D. sa le poteá cunosce deintru aceli sasi nepartiali (?) cu cari a conversatu, dela cari si-a luatu informatiunile. D. sa poteá se consulte chiaru sî registrele oficiosa.

Seau a facutu, seau n'a facutu nece un'a dein aceste.

De nu a facutu, atunci cauta se-i negàmu acurateti'a sî diligenti'a ordinaria, ce nu pote lipsí unui scrietoriu.

De a facutu, adeverulu fapticu nu i-a potutu remané necunoscutu; sî deca totusiu a datu despre romani acea descriere, atunci cauta se-i denegàmu bun'a credentia in obiectulu acest'a. —

Se supunemu inse pre unu momentu, cà decadenti'a romaniloru dein fundulu regescu ar' fi chiaru asiá de mare, pre cumu s'a descrisu in museulu dein Heidelberg'a.

Ce ar' fi ore detorenti'a unui scrietoriu facia cu dinsii? Se-i dè preda urei sî despretiului?

Nece de cumu; dein contra elu ar' avé se-i compatimesca; se cerce dupa causele decadentiei sî se caute miedia-le reinaltiàrii.

Acumu de faceá d. W. acést'a, resultatulu cercetàrii sale dupa opiniunea mea nu ar' fi insufletîtu prea tare pre Heidelbergesi pentru fratii sei dein Transilvani'a. Inse aci nu voliu vorbi cu cuventele mele; pentru cá se preveniu ori-ce prepusu de partialitate, voliu citá cuventele unui germanu, ale capitanului Sulzer, carele vorbindu despre portarea sasiloru facia cu romanii dein fundulu regescu dîce:

„Nichts ist Gemeineres, als bei Rechtshändeln zu hören, dass dieser oder jener Recht behalten müsse, weil sein Gegner ja nichts anders, als ein Bloch, d. i. Walache, wäre." *)

Acumu deca unu omu, carele nece pre de parte nu estę preocupatu in favorea romaniloru, dein contra scrie despre dînsii cu despretiu, — deca unu omu cá Sulzer, carele pre sasi numai câtu nu-i portá in sinu, — deca unu omu cá acest'a se vede costrinsu a o marturisí, cà sasii-su domniti de credenti'a: cauta se castigu procesulu, pentru cà contrariulu mieu nu e alta, de câtu unu romanu: ce va dîce istoriculu nepartiale despre tote

*) Geschichte des transalp. Daciens von F. J. Sulzer. II. Bd. S. 14. Wien 1781.

causele sî impregiurârile acele, cari voru fi conlucratu cá sasii in decursulu tempureloru se castige atâte procese nederepte e asupr'a romaniloru, in câtu la eli s'a facutu de proverbiu: cauta se castigu, pentru cà contrariulu mieu este romanu?

Eca la ce resultatu ar' fi esîtu d. W., deca i-ar' fi placutu a lucrá cá scrietoriu nepartiale.

Istoricii voru lamurí intrebarea: cumu se intempla, de romanii, in totu casulu celi mai vechi locuitori ali tierei, intru unele sate sasesci suntu asiá restrinsi sî redusi la miseria. Atunci se va cunosce pre deplenu, a cui este meritulu sî a cui demeritulu. Câtu pentru romanii de pre aici o scimu de multu; bunii nostri vecini, sasii, o sciu sî mai bene si nu me indoiescu, toti si-o marturisescu, de câte ori nu se temu de apropiarea vreunui blochu.

Inchiaiu dandu spresiune acelei convictiuni intime, cà de câtu se se „lumineze“ unu poporu prein disertatiuni, in cari adeverulu se se resuce, prein cari se se propage neadeveruri, rateciri seau chiaru mentiuni tendentiose, mai bene se nu audia disertatiune in veacu.

J. M. Moldovanu.

NOTITIE DIVERSE.

— Este cunoscutu, cà un'a dein cele mai pretiose si mai celebri bibliotece vechie, a fostu a' regelui Mati'a Corvinu, care inse dupa batali'a dela Mohaciu, turcii cuprendiendu Bud'a, unde erá si bibliotec'a in palatiulu regale, fù predata si nemicita. Dein ea mai multe manuscrisa pretiosa dein mana in mana au devenitu in diferite bibliotece ale Europei, precumu in Vien'a, Monacu, Paris etc. Una parte inse fù straportata la Constantinopole, unde se conserbà sub cea mai rigorosa paza, asiá câtu tote incercarile facute de a poté strabate panà la ea, panà acumu au fostu desierte, in câtu in urma unii incepura a se si indoí, deca e adeverata faim'a despre esistenti'a ei, — spre mare superarea totoru filologiloru clasici, cari-si faceau mai in a-ante sperari gigantice despre cuprensulu acelui restu de biblioteca, anume cà intru insa s'ar' aflá Liviu intregu, si alti autori pierduti, dupa care numitii filologi cu atâte lacreme amare plangu.

In urma, anulu trecutu a adusu ceva mangaiare, si se scrie, cà M. Sa Imperatulu Franciscu-Josefu, calatorindu prein Constantinopole, a cercatatu si armamentariulu imperatescu de acolo, unde a vediutu cu ochii si remasietiele bibliotecei Corviniane depuse si conserbate acolo, pentru cari in anulu trecutu Academi'a Ungurésca dein Pest'a tramisese anume una comisiune pentru a cercá dupa ele, inse fora resultatu.

Mare inse fù suprenderea M. Sale, candu intorcunduse dein oriente, in 3 dec. a. tr. la descalecarea sa in Triestu ise presentà dein partea Sultanului una lada de lemnu, in care erau inchisa patru manuscrisa Corviniane dein cele mai superbe, imbracate in catifea intraurita, si cu insemnele sciute ale fameliei Corviniane, precumu corbulu de auru cu crucea in gura.

Ele se dîcu a fi dein cele patru spre diece mai pretiosa, ce fura dusa la Constantinopole, — si anume: unu Augustinu de civitate dei, in folio; — unu Plauti comoediae, in 4-o; — unu Polibiu, si altu autoriu grecu, ce nu is'a amentitu numele; erasi in 4-o.

M. Sa le a datu, a se depune in bibliotec'a museului natiunale dein Pest'a.

— Dn. Juliu Bardosi, inspectoriu r. scolasticu, a tramesu pentru Museulu dein Blasiu, unu numu romanu de argentu, cu inscriptiunea: IMP. GORDIANUS PIUS AUG. in facia, er' in dosu: FIDES MILITUM, cu una figura militaria in midilocu tienendu intru ambe mânu-le câte una flamura militare. Dn. donatoriu scrie: Cà „intre comunile Caianelu si Vraniu dein Comitatulu Zarandului, s'au aflatu in urm'a unei esundari prein nisce copii tierani, vreo câti-va bani vechi de sub tempulu Romaniloru“. Dein acelia este unulu si acest'a.

— Ne-s'a tramisu pentru publicare, una invitare de prenumeratiune la Poesia si Prosa tom. I. de D. Justinu Popfiu in Oradea-mare. Opulu pusu su tipariu va face vre o 13—14 cole in 8-u, pre papiru elegante, si se va tramite cu inceputulu lui febr. 1870. Pretiulu unui esemplariu este 1 fl. v. a. pentru romanii dein coce, si 3 lei noi pentru celi dein colo de Carpati. Dloru Colectanti dupa 10 esempl. se va tramite unulu gratis in semnu de recunoscentia.

Ne pare reu cà foli'a nostra ese asia de raru, si chiaru la inceputulu anului pentru intardiarea abonamenteloru asia de tardîu, in câtu inscientiarile dein partea nostra suntu mai totu de un'a post festa, pre cumu se va templá si cu cesta presente cu multa a nostra parere de reu.

— Gramatec'a nostra, esita de sub tipariu pre la 1. dec. an. trecutu, acumu se brosiureza, si in scurtu se va dá publicitatei. Ea custa dein 25 cole 8-u mare; si brosiurata va costá pentru cesti dein coce 1 fl. 50 cr. er' pentru celi dein colo 5—6 lei noi dupa calitatea chartiei.

— Dloru abonati ai Archivului dein celi trei ani trecuti se face cunoscutu, cà numerii ce le lipsescu se potu trage dela editoriu pre lenga taps'a de 10 cr. pre cola, seau 25 cr. pre numeru, tramisi franco, — panà candu adeca vomu mai avé cole si numeri intrecatori.

Deci, celi ce voru se aiba colectiunea Archivului completa, suntu rogati asi face reclamatiunile dupa modulu aratatu câtu se pote mai curundu, — cu atâtu mai multu, fiendu cà editoriulu are de cugetu a inchiá cu cursulu anului presente acesta folia.

Nr. XXXII. va aparé in 5. Febr. vechiu a. c.

Editoriu: T. CIPARIU. Imprimeri'a SAM. FILTSCH (W. *Krafft*) in Sabiniu.